

České Budějovice. Příklad středověké lokace města na pravidelném půdorysu / České Budějovice. An example of a medieval town laid out on a regular plan

Urbanistické dědictví České republiky

Výstavu připravil autorský tým / The exhibition has been prepared by the team:
Ing. Vlastislav Ouroda, Ph.D., Ing. arch. Věra Horová, Tomáš Karel,
Ing. arch. Helga Kozelská-Bencúrová, Ing. arch. Karel Kuča, Mgr. Jindřich Špinar,
Ing. arch. Michaela Špinarová, PhDr. Vladislav Razím

Grafická úprava / Graphic design: Mgr. Tomáš Halama

Fotografie / Photographs: Archiv NPÚ, autoři textů, Jakub Karas UPVISION,
Museum Fotoatelier Seidel

Výstava **Urbanistické dědictví České Republiky** si klade za cíl přispět k obecnému povědomí o kulturních hodnotách, které spoluutvářejí naše životní prostředí. Ať již si to uvědomujeme více či méně, historická architektura a urbanismus hrají v našich životech významnou roli. Nejsou jen kulisou našich každodenních cest. Svoji logickou skladbou nám poskytují navigaci v prostředí, svým lidským měřítkem se stávají součástí prostředí, v němž se cítíme bezpečně, a pro mnohé z nás jsou nenahraditelnou součástí místa, s nímž se identifikujeme – tedy domova.

Kromě připomenutí hlavních milníků vývoje historických urbanistických struktur v našich zemích a obrazové dokumentace charakteristických příkladů předkládá výstava také některé z hlavních výsledků výzkumného projektu „Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity ČR. Metody identifikace hodnot historických sídel, parků a zahrad a jejich zachování.“

Krátký exkurs do vývoje urbanistických struktur:

Potřeba organizovat stavby do struktur je součástí vývoje lidských společenství od samých počátků. Vždy bylo třeba nejen zohlednit praktické zřetěle (vazba na vodu, komunikace, bezpečnost, atp.), ale do podoby lidských sídel se promítala i společenská hierarchie. Zvláštní místo v každé kultuře náleželo věcem kultovním – tomu, co přesahovalo vymezenou existenci jedince a směřovalo pozornost k věcem universálním, etickým, věčným. Základní atributy nezbytné regulace v místě, kde žije společně větší počet lidí, nacházíme již u nejstarších známých sídel v Anatólii. Vysokou mírou organizovanosti nás nepřestávají překvapovat nálezy z Egypta a egejské oblasti, až posléze antika přináší i v této oblasti geniálně prostou dokonalost v podobě šachovnicového půdorysu aplikovaného Hippodamem z Milétu. Tento systém přebírají Římané a jako zdatní válečníci jej doplňují o hlavní, na sebe kolmé ulice „cardo“ a „decumanus“ umožňující rychlý pohyb dovnitř a ven z opevněného prostoru. Prostřednictvím takto organizovaných vojenských táborů („castrum“) na severní hranici impéria se tak sofistikované plánování vývoje lidských sídel dostává do bezprostředního kontaktu s naším územím.

Nejstarší sídelní útvary v našem prostředí známe pouze z archeologických výzkumů. Náleží sem keltská oppida a hradiště, včetně velkomoravských a posléze nejstarší vrstvy přemyslovských „hradů“. Se středověkem přichází převaha kulturních vlivů ze západu a z jihu, tedy z oblastí již dlouhodobě kultivovaných antickým vlivem. Umění stavby měst u nás dosahuje svého vrcholu a největšího rozsahu v době posledních Přemyslovců. Zvláště doba Přemysla Otakara II. je skutečným lokačním boomem a český vliv tehdy dosáhl až k jihorakouské řece Mur ve Štýrsku, či dokonce do pobaltského Královce.

Renesance jako doba přinášející nové myšlenky ve všech oborech lidské činnosti mění i pohled na organizování měst. V Itálii vzniká myšlenka „ideálního města“ s radikálně pokročilejším obranným systémem reagujícím na pokrok ve výrobě palných zbraní i se zcela novým pojetím komunikací a technické infrastruktury. V našem prostředí se výrazněji tyto myšlenky uplatnily až ve 2. polovině 18. století formou nových pevnostních měst (Josefov, Terezín). Další vývoj v celé Evropě vede po napoleonských a dalších válkách k rezignaci na opevnování měst a tím je k rozvoji uvolněných potenciálů okolní krajiny. Široká škála mladších urbanistických struktur z 19. a 20. století přesahuje kapacitní možnosti této výstavy, proto jsou v následujících panelech zařazeny jen nejvýznamnější příklady. Podrobnější přehled může zájemce najít v katalogu výstavy a v metodických materiálech zpracovaných v rámci výše uvedeného výzkumného projektu.

Urban Heritage of the Czech Republic

The exhibition of Urban Heritage of the Czech Republic has been prepared with the goal of contributing to the general awareness of cultural values which have contributed to the creation of our environment. Whether we realize it to a greater or lesser degree, historic architecture and urbanism play a significant role in our lives. These are not merely a backdrop to our everyday journeys. Their logical structure provide us with a means to navigate through our environment, their human scale makes them part of an environment in which we feel safe, and for many of us they are an irreplaceable part of the location which we identify with, namely, our home.

In addition to commemorating the major milestones of the development of historic urban structures in our nation and presenting pictorial documentation of characteristic examples, the exhibition also presents some of the main results of the research project “Culturally and historically valuable areas as part of the national and cultural identity of the Czech Republic. Methods of identifying the values of historical sites, parks, and gardens and their conservation”.

A short excursion into the evolution of urban structures:

The need to organize buildings into structures has been part of the evolution of human societies from the very beginning. It was always necessary to not only take practical considerations into account (water, roads, security, etc.), but the social hierarchy was also reflected into human settlements. Iconic cult items found a special place in each culture – things which extended beyond the defined existence of the individual and directed our attention to things universal, ethical, and eternal. The basic attributes necessary for regulation in a place where larger numbers of people lived together has been found among the oldest known settlements in Anatolia. We are no longer surprised by the high degree of organization in findings from Egypt and the Aegean area, until later antiquity brought ingeniously simple perfection in this field in the form of the checkerboard layout applied by Hippodamus of Miletus. This system was assumed by the Romans, and as proficient warriors they complemented it with main perpendicular streets “cardo” and “decumanus”, enabling quick movement in and out of a fortified area. Such organized military camps (“castrum”) on the northern border of the empire led to this sophisticated planning of the development of human settlements coming into direct contact with the territory of Bohemia and Moravia.

We know the oldest residential units in our environment only from archaeological excavations. These include Celtic settlements and forts, including those from Great Moravia and later the oldest layers of the Přemyslid “castles”. With the Middle Ages there came a preponderance of cultural influences from the west and south, thus from areas long cultivated by antique influence. The art of building cities in our country reached its peak and its greatest extent during the period of the last Přemyslids. The time of Přemysl Otakar II in particular was a period of high locational activity, and Bohemian influence reached as far as the south Austrian Mur River in Styria and even in the Baltic city of Königsberg.

The Renaissance period was one that brought new ideas in all fields of human activity and changed the view of how cities should be organized. In Italy, the concept of an “ideal city” emerged with a radically advanced defense system reacting to progress in the production of firearms as well as with a completely new concept of communications and technical infrastructure. In our environment, these ideas were applied more strongly in the second half of the 18th century through the establishment of new fortified towns (Josefov, Terezín). After the Napoleonic and other wars, further developments across Europe led to a resignation of the fortification of towns and thus enabled the development of the newly freed potential of the surrounding landscape. The wide range of younger urban structures from the 19th and 20th centuries exceeds the capacity of this exhibition, which is why only the most important examples have been featured on these panels. Those interested may find a more detailed overview in the exhibition catalog and in methodical materials processed as part of the aforementioned research project.

METODY VÝZKUMU A USMĚŘOVÁNÍ VÝVOJE HISTORICKÝCH SÍDEL

Pod pojmem dědictví zpravidla rozumíme něco hodnotného, co od nás vyžaduje zodpovědné nakládání se zděděným a posléze předání dál v neztenčené, či spíše v rozhojné podobě. Dědictvím však může být i dluh, který je nutné splatit. V oblasti urbanistického a architektonického dědictví nám bylo předáno velmi mnoho hodnotného. Zdělili jsme však i dluh v údržbě historických jader měst a v nízké úrovni většiny rozvojových počínů z druhé poloviny 20. století.

Počátky systematického zájmu o historické urbanistické struktury z hlediska jejich hodnoty a zachrany jsou spjaty se jménem Camillo Sitte (1843–1903). Tento významný rakouský urbanista, architekt a malíř vypracoval urbanistické plány i pro řadu moravských a českých měst (například Děčín, Olomouc, Liberec a Teplice). Jeho poselství je stále platné: „Každý, kdo dnes, kdy máme již v tomto ohledu dobré i špatné příklady, pokazí plán města, bere na sebe nezměrnou vinu.“ (Camillo Sitte, Stavba měst podle uměleckých zásad, Vídeň 1889)

Obdobný apel na naši odpovědnost za uchování charakteru historických sídel formuloval rovněž o generace mladší znalec evropské stavební kultury León Krier ve své knize Architektura: volba nebo osud (1998): „Ani ta nejkrásnější stavba nezachrání bídné sídliště, ale jediná ošklivá stavba dokáže ubít duši hrdého města.“

Lidská sídla jsou ze své podstaty živým organismem a byla vždy předmětem inovací a rozvoje. Vždy také existovala potřeba jejich regulace, jinak by záhy po funkční stránce zkolabovala. Tato výstava nemůže postihnout historii stavební a urbanistické regulace od počátků, může však alespoň zkratkovitě připomenout vývoj, který vedl na našem území k uchování šesti stovek historických sídel za pomoci systémů památkové péče. Klíčovým momentem pro toto úsilí byla doba po druhé světové válce. Zatímco v Polsku směřovalo národní úsilí k znovupostavení zničené Warszawy a německá města se teprve začínala zvedat z trosk po kobercovém bombardování, v našich zemích byly válečné škody relativně malé. Byl zde však jiný problém – z velké části vysídlená města jako Cheb, Jihlava, Znojmo, Český Krumlov a mnoho dalších rychle chátrala. Přes omezení daná ekonomickou nemohoucností a ideologickou předpojatostí komunistického režimu se obětavým a odvážným přístupem některých osobností památkové péče podařilo dosáhnout v péči o historická sídla postupně určitého respektu a dokonce limitované podpory. Nejvýrazněji se o tento historický úspěch (jehož plody dnes sklízí mnohé subjekty podnikající v turistickém ruchu) zasloužili Ing. arch. Aleš Vošahlík a Prof. Ing. arch. Karel Kibic, DrSc. Zejména výzkumná činnost v podobě urbanistických průzkumů historických jader měst pod metodickým vedením doc. JUDr. PhDr. Dobroslava Líbala, DrSc., dosáhla úrovně výjimečné i v mezinárodním srovnání.

Broumov / Broumov

METHODS OF RESEARCH AND DIRECTING THE DEVELOPMENT OF HISTORICAL SETTLEMENTS

The term heritage is usually understood as something of value that requires us to responsibly manage what has been inherited and to subsequently pass it on in undiminished or perhaps in augmented form. This heritage, however, may also be a debt that must be repaid. In the field of urban and architectural heritage, we have been passed on a great deal of value. What's more, however, we inherited a debt of maintenance of old towns and the low level of most developmental efforts from the second half of the 20th century.

The beginnings of systematic interest in historical urban structures in terms of their values and rescue are associated with the name of Camillo Sitte (1843–1903). This renowned Austrian city planner, architect, and painter drew up the master plan for a number of Czech and Moravian towns (for example Děčín, Olomouc, Liberec and Teplice). His message is still true today: "Everyone who, nowadays, when we already have both good and bad examples in this regard, ruins a city plan, takes immense guilt upon himself." (Camillo Sitte, City Planning According to Artistic Principles, Vienna 1889)

A similar appeal to our responsibility in preserving the character of historic settlements was also formulated by expert Leon Krier from a younger generation of European building culture, in his book Architecture: Choice or Fate (1998): „Not even the most beautiful building will not save a miserable settlement, but one ugly building can beat the soul of a proud city.“ (paraphrased)

Human settlements are inherently a living organism and have always been the subject of innovation and development. There has also always been a need for regulation, otherwise their functionality would soon collapse afterwards. This exhibition is unable to cover the history of building and urban planning regulations from the beginning, but it can at least concisely remind us of the developments that led our country to preserve six hundred historic settlements through systems of conservation. The key moment for this effort was the period after World War II. While in Poland, national efforts were directed to rebuild destroyed Warsaw, and German cities were just beginning to rise from the rubble after carpet bombing, in our country the war damage was relatively minor. But there was another problem – largely depopulated towns such as Cheb, Jihlava, Znojmo, Český Krumlov, and many others quickly fell into disrepair. Despite the constraints imposed by economic powerlessness and the ideological bias of the communist regime, the selfless and courageous attitude of certain personages of heritage preservation managed to gradually achieve some respect in the care of historic settlements and even limited support. The most important of those regarding this historic achievement (the fruits of their efforts now being harvested by many entities engaged in tourism) are Ing. arch. Aleš Vošahlík and Prof. Ing. arch. Karel Kibic, DrSc. In addition, particularly the research activities of surveys of urban historic town centers under the methodical supervision of doc. JUDr. PhDr. Dobroslav Líbal, DrSc., have attained a level exceptional even by international standards.

The second defining moment in the modern history of the care for our urban and architectural heritage was the period after the restoration of democratic changes in 1989. The initial high moral support for the care of neglected cultural heritage was soon replaced by the influence of unduly liberalized attitudes at the beginnings of renewed business activities. At this point, the broad support of cultural values in many municipalities became evident. The formation of the Association of Historical Settlements in Bohemia, Moravia and Silesia made it possible to provide this opinion platform with clear expression and legitimacy. Interaction with other factors (especially in legislative and economic areas) has resulted in the establishment of a system of program financing and to gradually rescue that which had been previously neglected and unmaintained. Historical settlements, then, have fundamentally shifted towards a stabilized building condition over the past quarter of a century. Cases in which unsuitable buildings resulted in serious damage to town centers tended rather to be sad exceptions in overall comparison.

After 1989, heritage protection significantly expanded, especially throughout rural settlements as well as in new municipal heritage zones and landscape heritage zones. The current scope of heritage protection is expressed by the map from Ing. arch. Karel Kuča.

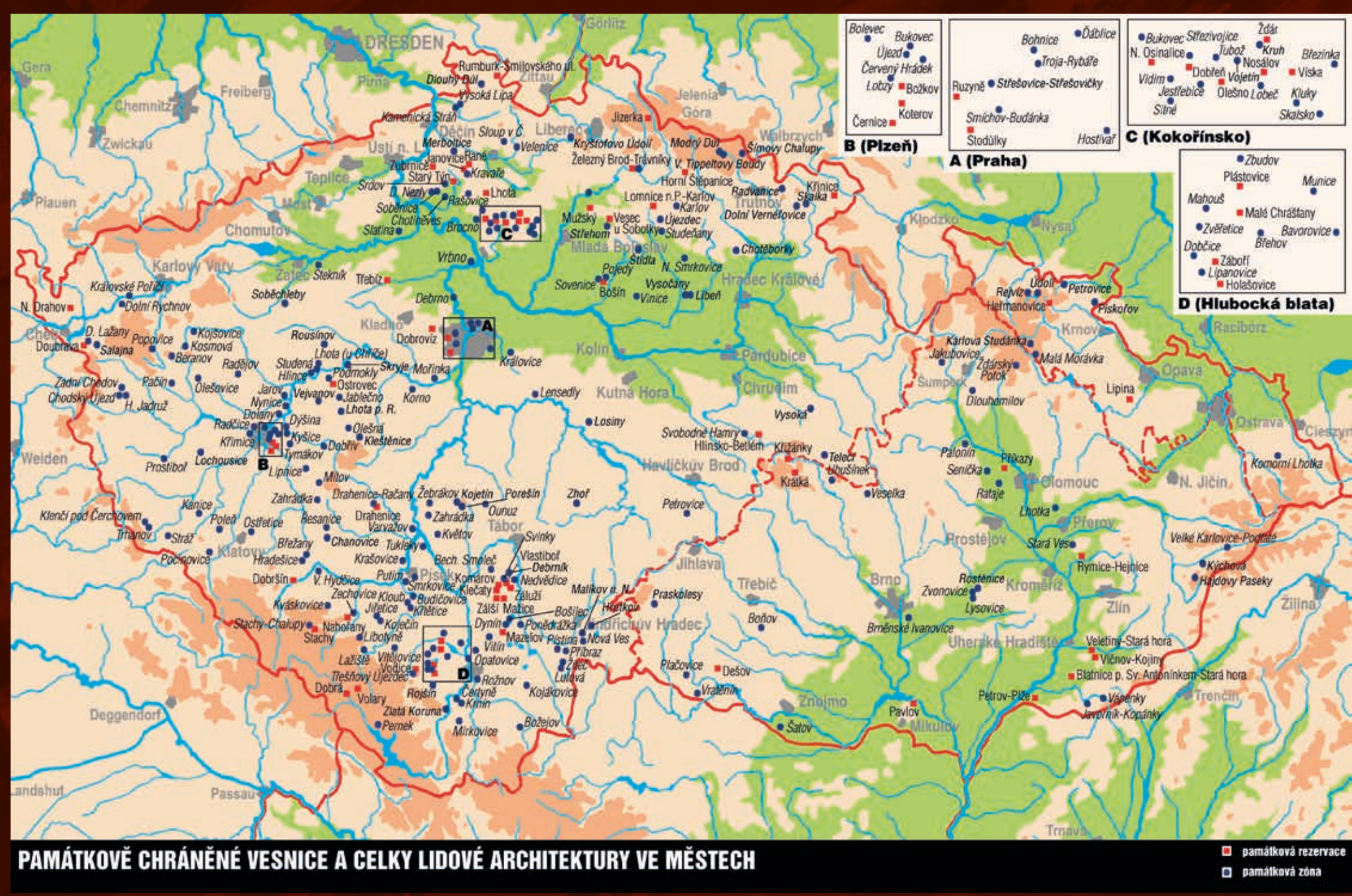
Kouřim / Kouřim

Druhým zlomovým momentem novodobých dějin v péči o naše urbanistické a architektonické dědictví bylo období po obnově demokratických poměrů po roce 1989. Počáteční vysokou morální podporu péči o zanedbané kulturní dědictví brzy vystřídal vliv nepřiměřeně liberalizovaných náhledů z počátků obnovené podnikatelské činnosti. V této situaci se projevila široká podpora kulturních hodnot v mnoha samosprávách. Formováním Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska bylo možné této názorové platformě dát jasný výraz a legitimitu. Ve spolupůsobení s dalšími faktory (zejména v legislativní a hospodářské oblasti) se tak podařilo nastavit systém programového financování a postupně sanovat zanedbanou údržbu. Historická sídla se tak za poslední čtvrtstoletí zásadně posunula ke stavebně stabilizovanému stavu. Případy závažných poškození městských jader nevhodnou zástavbou jsou přitom v celkovém srovnání spíše smutnými výjimkami.

Po roce 1989 se památková ochrana zásadně rozšířila zejména o vesnická sídla a také o nové městské památkové zóny a krajinné památkové zóny. Současný rozsah památkové ochrany vyjadřuje mapa Ing. arch. Karla Kuča.

Mapa památkově chráněných měst a městeček (Karel Kuča). Městské památkové rezervace, města s památkovými rezervacemi lidové architektury, městské památkové zóny, městečka s památkovými zónami lidové architektury. / Map of protected heritage towns and townships (Karel Kuča). Municipal heritage reservations, towns with folk architecture heritage reservations, municipal heritage zones, townships with folk architecture heritage zones.

Mapa památkově chráněných vesnic a celků lidové architektury ve městech (Karel Kuča) – památková rezervace, památková zóna. / Map of protected heritage villages and complexes of folk architecture in towns (Karel Kuča) – heritage reservation, heritage zone.

Zlín, pohled na obytnou čtvrť Zálešná a Podvesná v údolí řeky Dřevnice / Zlín, view onto the residential areas of Zálešná and Podvesná in the Dřevnice river valley

ZLÍN

Moderní Zlín je jedním z nejosáhlejších realizovaných a do dnešní doby dochovaných souborů průmyslového zahradního města v evropském měřítku. Funkcionalistická výstavba Zlína v první třetině 20. století zcela překryla původní historickou tvář města svým moderním architektonickým a urbanistickým řešením, které odráželo principy nových teorií stavby měst. Na budování Zlína se podílela celá řada významných architektů (J. Kotěra, F. L. Gahura, V. Karfík, M. Lorenc aj.). Výstavba z doby růstu Baťova továrního komplexu je unikátem a pokladem evropské urbanistiky a architektury, a proto v roce 1990 byla na území Zlína vyhlášena městská památková zóna.

Hlavní těžiště Baťova Zlína tvořil gigantický komplex Baťovy továrny budovaný na pravoúhlém komunikačním rastru západně od historického centra obce. Jeho výškovou dominantu tvoří proslulý Baťův mrakodrap č. p. 21, správní budova firmy postavená podle projektu architekta Vladimíra Karfíka.

Zlín, typový jednodomek s garáží a terasou v zástavbě obytné čtvrti Díly / Zlín, typical single house with garage and terrace in the "Díly" residential area

Zlín, typový dvojdomek v zástavbě obytné čtvrti Letná / Zlín, typical duplex house in the "Letná" residential area

Z jižní strany na výrobní areál navázalo nové centrum s objekty tržnice, obchodního domu, společenského domu a kina a široký Gahurův prospekt s budovami škol a internátů mladých mužů a žen.

Nejcharakterističtější jevem města se však staly nové obytné čtvrtě (Letná, Nad Ovčírnou, Podvesná, Zálešná, Kúty, Díly, Lesní čtvrť aj.). Kobercová zástavba kubických domků z režného zdiva zaplnila téměř celé údolí řeky Dřevnice a přilehlé svahy. Vznikaly rozsáhlé lokality dělnických kolonií se zástavbou identických jedno-, dvoj- a čtyřdomků stojících v zeleni. Jejich charakteristické natočení v uličních osách a volné rozmístění na pozemku bylo dáno konfigurací terénu a snahou o minimalizaci terénních úprav při výstavbě. Plochy mezi domky byly upraveny jako neproduktivní zahrady členěné obslužnými komunikacemi a přístupovými chodníky. Veřejný a soukromý prostor se zde prolínal a byl oddělen pouze nízkými ploty z keřů a doplněn vzrostlými stromy. Zástavba obytných čtvrtí byla realizována proudovou metodou a vysoká efektivita výstavby dosahována předvýrobou stavebních prvků. Domy byly stavěny podle typových projektů firmy Baťa v jednotném konstrukčním i materiálovém provedení. Osobitým a vsudypřítomným fenoménem zlínské architektury se stal beton a především režné cihelné zdivo. Díky jedinému investorovi probíhala výstavba města koncepčně, jednotně a rychlým tempem a lidem přinesla nejen zvýšení kvality bydlení, ale i nový životní styl. V meziválečném období vzrostl počet obyvatel téměř osmkrát. Expanzí Baťova koncernu se urbanistické koncepce uplatňované při výstavbě Zlína rozšířily prakticky do celého světa.

Zlín, obchodní, kulturní a společenské centrum nového Zlína, náměstí Práce a Gahurův prospekt / Zlín, the commercial, cultural, and social center "Nový Zlín", Práce Square, and Gahura's Prospect, river valley

ZLÍN

The modern city of Zlín is one of the largest and, even today, one of the best preserved aggregates of an industrial garden town on a European scale. In the early 20th century, the functionalist construction of Zlín completely overtook the city's original historical appearance with its modern architecture and urban design, reflecting the principles of new theories of the construction of cities. A number of prominent architects (J. Kotěra, F. L. Gahura, V. Karfík, M. Lorenc, et al.) participated in the construction of the city. Originally a complex centered around the Baťa factory during its period of growth, this is a unique treasure of European urban design and architecture; as such, this part of the city of Zlín was declared a municipal heritage zone in 1990.

The epicenter of Baťa's Zlín was the gigantic complex of the Baťa factory, built on a rectangular roadway grid west of the historic town center. The renowned Baťa skyscraper (no. 21) dominates the area's visual panorama, while the company's administration building was built by architect Vladimír Karfík.

Zlín, náměstí Práce / Zlín, Práce (Work) Square

A new center grew alongside the south side of the production facility with market buildings, a department store, a community center and cinema, and the wide "Gahura Prospect" with schoolhouses and boarding schools for young men and women.

The most characteristic phenomenon of the city, however, became the new residential quarters (Letná, Nad Ovčírnou, Podvesná, Zálešná, Kúty, Díly, Lesní čtvrť, etc.). This blanket construction of cubic houses made of rough walling filled almost the entire Dřevnice river valley and its adjacent slopes. Large working-class neighborhoods thus emerged consisting of identical single, duplex, and quadruplex homes surrounded by greenspace. Their characteristic rotation in the street axes and their free location within the parcel was determined by the configuration of the terrain and the effort to minimize the earthwork during construction. The areas between the houses were adapted as non-productive gardens mixed with service routes and access sidewalks. Public and private areas blended together here and were separated only by low shrub fences and supplemented with trees. These residential neighborhoods were built using the streaming method, while the construction's high efficiency was achieved through the prefabrication of the building elements. The houses were built based on typified designs conceived by the Baťa company using singular and unified design and materials. Concrete and primarily gray brick masonry became the distinctive and ubiquitous phenomenon of Zlín architecture. With its single investor, the city's construction took place with conceptual consistency and quickly, providing its residents with not only an improvement in their quality of life, but even a new lifestyle. During the interwar period, the local population increased by almost eightfold. With the expansion of Baťa's company, this Zlín-style concept of urban construction was applied and spread almost all over the world.

Zlín, areál tovární, vlevo Baťův mrakodrap č. p. 21. Budovy jsou číslovány v americkém stylu – první číslice znamená polohu objektu v řadě (od východu na západ) a druhá číslice polohu ve sloupci (od jihu na sever) / Zlín, factory complex, Baťa's skyscraper no. 21 at left. The buildings are numbered "American style" – the first digit indicates the building's position in the row (from east to west), the second indicates its position in the column (from north to south)

Ostrava – Poruba, Hlavní třída, Boris Jelčaninov, Stavoprojekt Ostrava, 1955–1959 /
Ostrava – Poruba, Main Boulevard, Boris Jelčaninov, Stavoprojekt Ostrava, 1955–1959

SORELA – SOCIALISTICKÝ REALISMUS V URBANISTICKÉM VÝVOJI MĚST 20. STOLETÍ

Požadavek na uplatňování principů socialistického realismu v urbanismu a územním plánování byl odrazem celospolečenského vývoje Československa po roce 1948, vycházející z direktiv politického vedení v bývalém Sovětském svazu. Socialistický realismus dle stalinistické doktríny byl v tomto období prosazován jako jediná metoda tvorby, odlišující se od předchozích metod tvůrčího procesu „velkou socialistickou ideovostí, socialistickou realností a estetickou mírou“.

Základní principy rozvoje a obnovy měst vycházely z pěti tezí: 1. nejzdravější a nejmalebnější území pro bydlení, 2. nejlepší dopravní spojení mezi jednotlivými městskými částmi, 3. včlenění zelených ploch do obytných souborů, 4. plánované rozmístění veřejných a kulturních institucí, 5. zastavění území ucelenými urbanistickými soubory s ohledem na nejvýznamnější přírodní zvláštnosti krajiny.

Ostrava – Poruba, ul. Porubská č. 18, 20, 22,
24, 26, 28, 30, Boris Jelčaninov, Bronislav
Firla, Stavoprojekt Ostrava, 1952–1956 /
Ostrava – Poruba, Porubská St. nos. 18, 20,
22, 24, 26, 28, 30, Boris Jelčaninov, Bronislav
Firla, Stavoprojekt Ostrava, 1952–1956

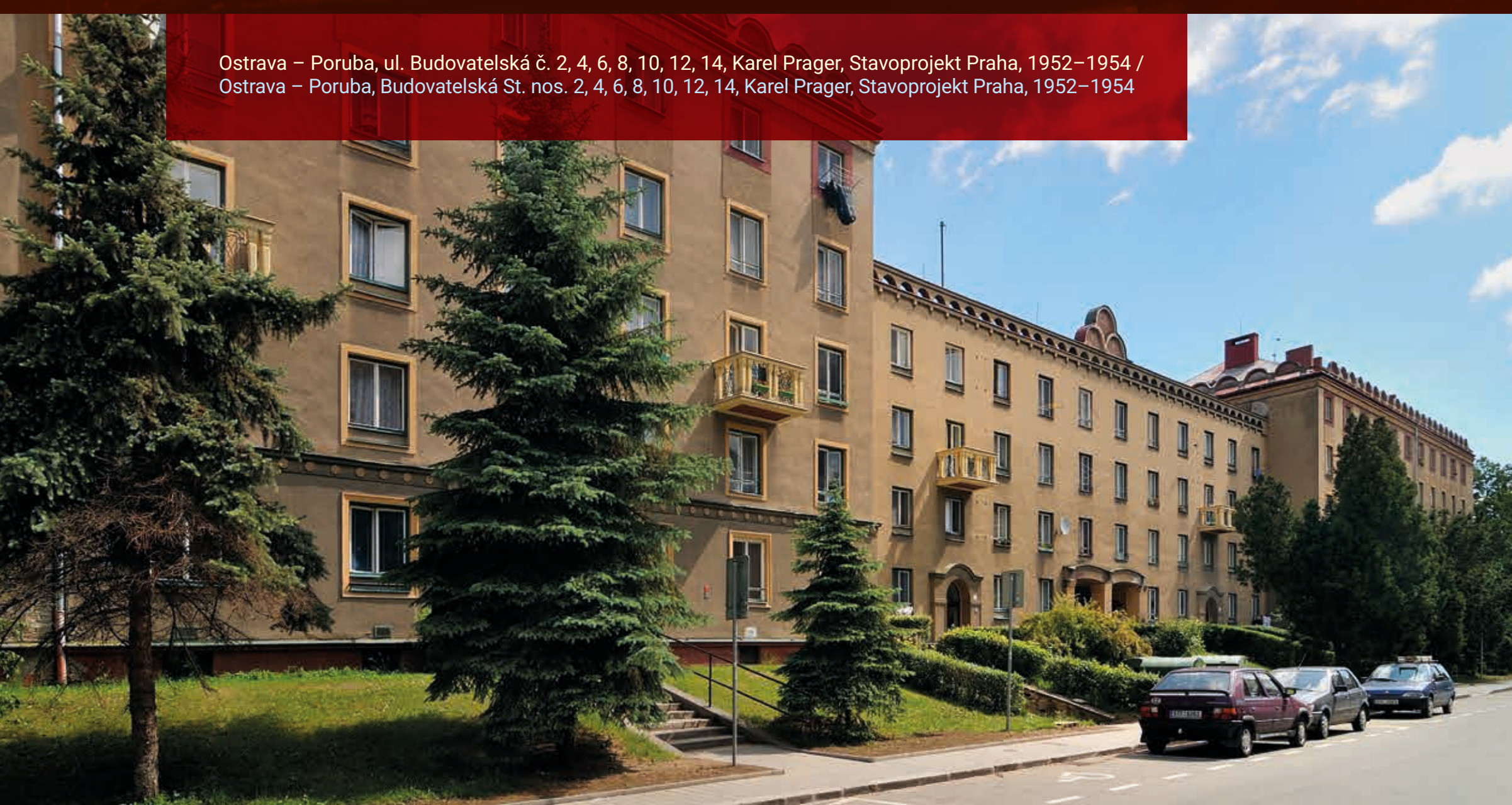
Ostrava – Poruba, Hlavní třída č. 75 /
Ostrava – Poruba, Main Boulevard no. 75

Architektonická tvorba v první polovině padesátých let 20. století, v období prosazování socialistického realismu tzv. SORELY, staví na ideologickém historismu, projevujícím se v monumentalitě a pompéznosti staveb, v inspiraci antikou, palladiovským stylem, v kompozici též vignolovským trojosým motivem. Budované čtvrtě i celá města měla pracujícím poskytnout vysoký komfort a kvalitu bydlení, a to v domech „jednoduše krásných“ s mnoha historizujícími detaily, ve svém pojetí odvíjejících se od národních vzorů. V prostředí Československa měly těmito vzory být převážně česká a slovenská renesance a klasicismus. Nová díla měla být ale též monumentální, deklarující sílu nového režimu. Architektura, která vznikla, měla pracující naplňovat hrdoostí z jeho vítězství a úspěchů.

Podobně jako u sovětských měst, v urbanistické kompozici obytných souborů se přejímala půdorysná schémata z klasicistního urbanismu s velkoryse komponovanými městskými prostory, blokovou zástavbou, důrazem na symetrii, průhledy, dominanty, zeleň.

Výkladní skříň socialismu v oblasti péče o pracující se v tomto období stávalo Ostravsko. V letech 1950–1951 byla pod vedením Vladimíra Meduny zpracována studie rajonového plánu Ostravsko-karvinského revíru, tzv. „Konceptce rozvoje sídelní struktury na Ostravsku“, která navrhovala výstavbu Havířova jako města budovaného na „zelené louce“, obytných souborů – plošně nejrozsáhlejších např. na území města Karviná, ale zejména v Porubě, jež se měla stát novým centrem Ostravy.

Typickým a obecně nejznámějším příkladem socialistického realismu u nás jsou palácové celky právě v ostravské Porubě budované pod vedením téhož autora v rámci Projektu Nové Ostravy (I. a II. obvod). Ostravská Poruba je dosud jedinou památkovou zónou urbánního celku, vybudovanou ve stylu socialistického realismu, která byla prohlášena Ministerstvem kultury České republiky k plošné ochraně.

Ostrava – Poruba, ul. Budovatelská č. 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, Karel Prager, Stavoprojekt Praha, 1952–1954 /
Ostrava – Poruba, Budovatelská St. nos. 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, Karel Prager, Stavoprojekt Praha, 1952–1954

Ostrava – Poruba, Náměstí U Oblouku č. 1 – 12, Evžen Šteflíček, Stavoprojekt Brno, 1952–1955 /
Ostrava – Poruba, Náměstí (Square) U Oblouku no. 1 – 12, Evžen Šteflíček, Stavoprojekt Brno, 1952–1955

SORELA – SOCIALIST REALISM IN THE URBAN DEVELOPMENT OF CITIES IN THE 20TH CENTURY

The requirement to apply the principles of socialist realism in urbanism and local planning was reflected by the societal development of Czechoslovakia after 1948 and was based on the directives of the political leadership of the former Soviet Union. According to the Stalinist doctrine, socialist realism in this period was enforced as the only method of creating, thus differing from the previous methods of the creative process in its “great socialist inventiveness, socialist realism, and aesthetic measure”.

The basic principles of urban development and renewal were based on five propositions: 1. the healthiest and most picturesque areas for housing; 2. the best transport connections between individual city areas; 3. the incorporation of green areas in residential complexes; 4. the planned location of public and cultural institutions; 5. the construction of comprehensive urban areas with regard to the most important natural features of the landscape.

Architectural creation in the first half of the 1950's, during the enforcement of socialist realism (“SORELA”), builds on the concept of ideological historicism, manifested in the monumentality and grandiosity of buildings, inspired by antiquity, the Palladian style, and composition utilizing a Vignola triaxial motive. Built-up neighborhoods and entire cities were intended to provide the working class with high comfort and quality housing, in “simply beautiful” houses with many historicist details, its conception deriving from the national pattern. In Czechoslovakia, these patterns were predominantly supposed to be from the Czech and Slovak periods of the Renaissance and Classicism. New works were also supposed to be monumental, however, declaring the power of the new regime. The architecture that emerged was intended to fill the worker with pride for his victories and successes.

Like in the Soviet cities, the urban composition of residential complexes assumed the schematic layout plan from classicist urbanism with generously assembled urban spaces, block development, emphasis on symmetry, vistas, landmarks, and greenery.

The showcase of socialism, and how it cared for its workers, became the city of Ostrava during this period. In 1950–1951, headed by Vladimír Meduna, a study plan for the Ostrava-Karvina district was drawn up, referred to as the “Concept of development of settlement structure in the Ostrava region”, which proposed the construction of Havířov as a city built on a “greenfield”, a city of residential complexes – the largest example within the city of Karvina, but especially in Poruba, which was supposed to become the new center of Ostrava.

The typical and generally best known example of socialist realism in the Czech Republic today are the palace complexes in Ostrava's Poruba, headed up by the same author within the “New Ostrava Project” (circuits I and II). Ostrava's Poruba is so far the only heritage zone of an urban unit built in the style of socialist realism which has been declared by the Czech Ministry of Culture for overall preservation.

Ostrava – Poruba, Hlavní třída č. 75
Vladislav Gajda – Jiří Myszk, 1956–1957,
Sousoší v klasicizujícím myslbekovském pojetí,
z umělého kamene / Ostrava – Poruba, Main
Boulevard no. 75, Vladislav Gajda – Jiří Myszk,
1956–1957, Statuary in classicist Myslbek style,
made of artificial stone

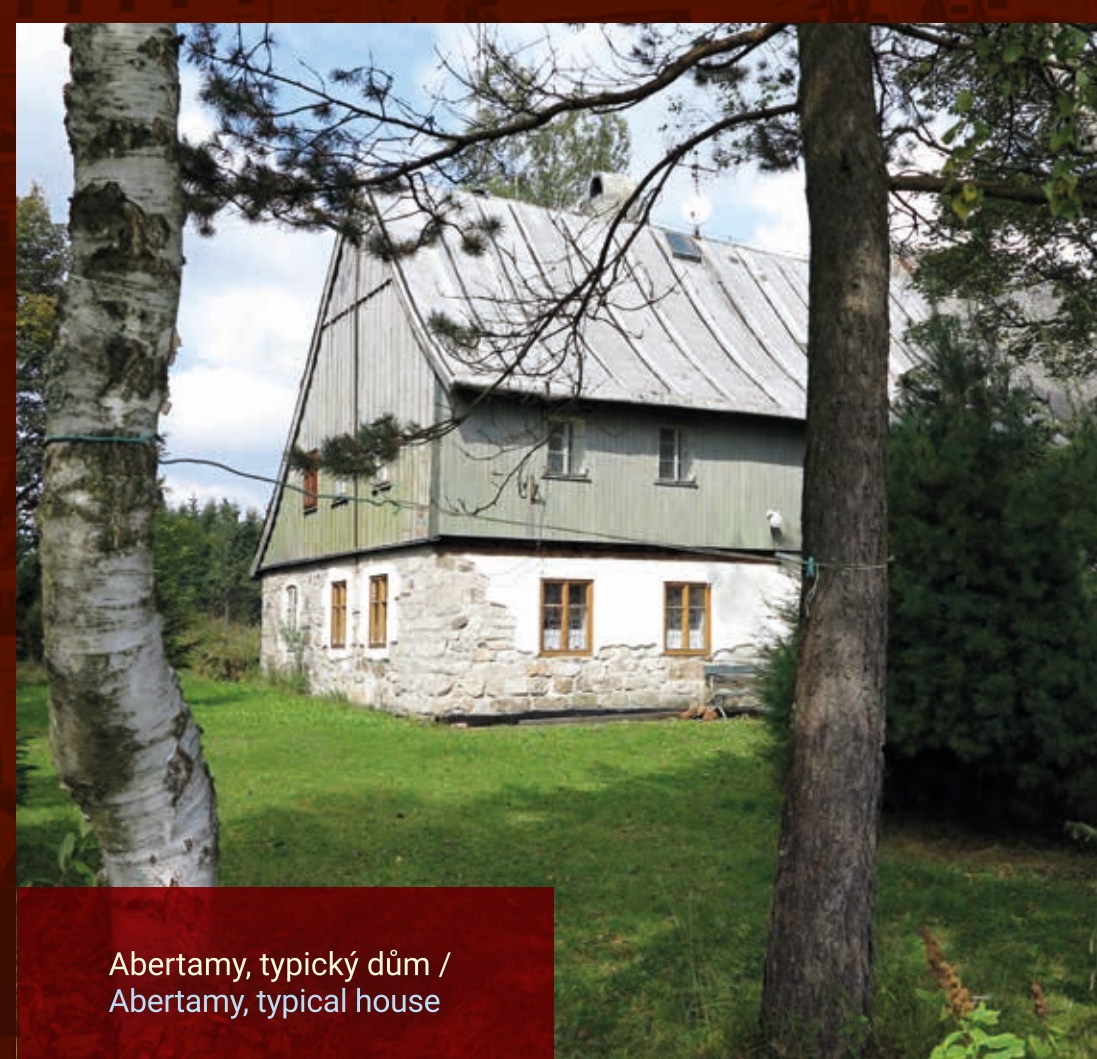
Boží Dar, pohled od východu /
Boží Dar, view from the east

HORNÍ MĚSTA

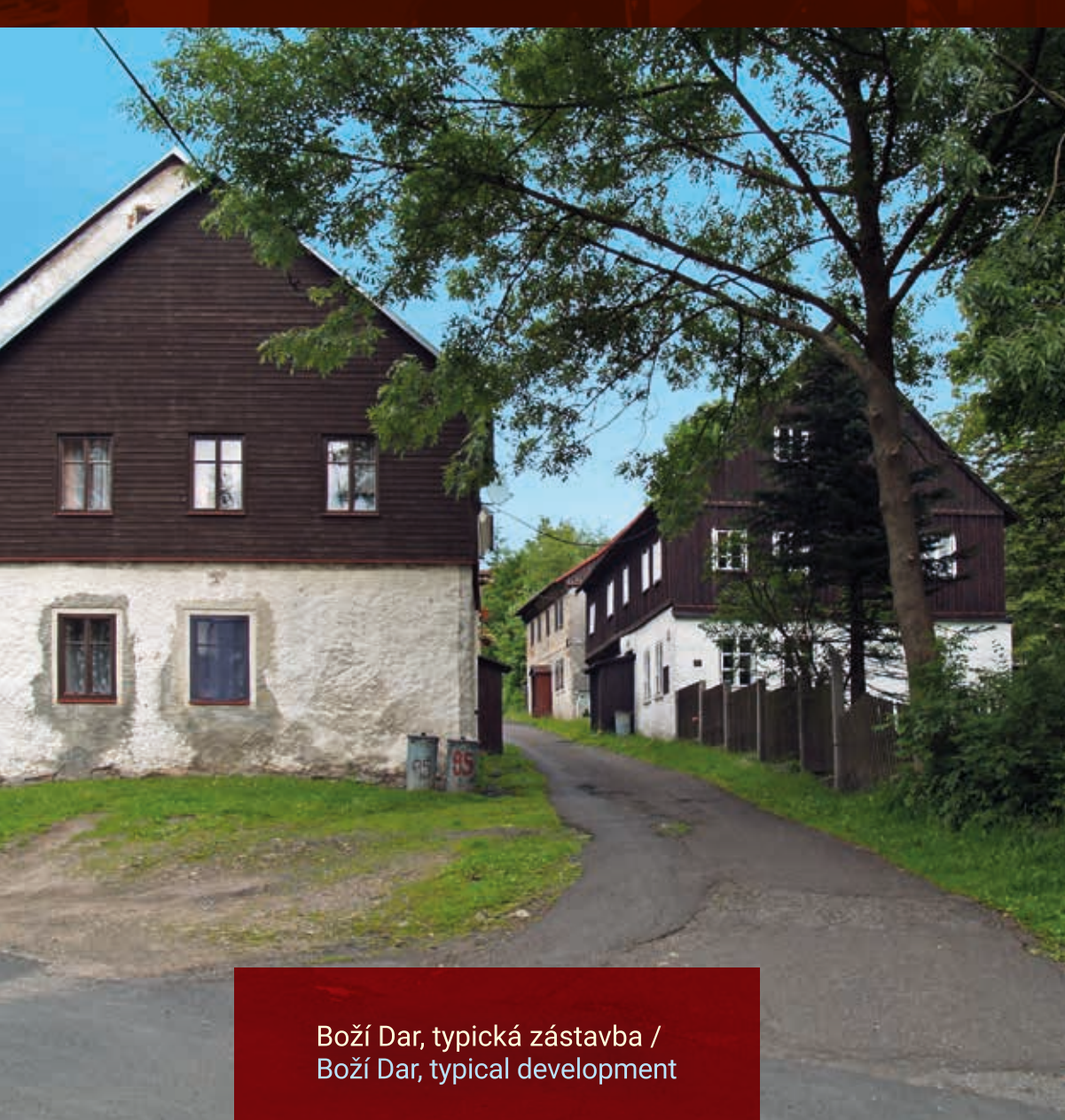
Horní města, tedy města formovaná těžbou a zpracováním nerostů a nadaná horními právy, jsou rozseta po celém území České republiky, všude tam, kde byla objevena jejich významná naleziště. Společným znakem horních měst tady není ani urbanistická struktura, slohová jednota, zpravidla ani historický vývoj. Jednotícím prvkem těchto sídel jsou souvislosti, navázané na určující specifické výrobní funkce. Mnohé z těchto měst mají velmi starý původ a dosáhly velkého rozmachu a proslulosti, jako například Kutná Hora, Jihlava či Stříbro. Obvykle však jsou jejich osudy dány krátkodobým rozmachem, po kterém následoval útlum daný vyčerpáním nejbohatších ložisek. I z těchto důvodů dnes mnohdy ani nevnímáme, že původem mnoha cenných historických sídel bylo horní sídliště. Z hlediska památkové péče představují takto různorodé urbanistické celky pokladnicí historické architektury, stavebních konstrukcí a umělecké výzdoby. Právě následnost údobí prosperity a stagnace vytvořila v těchto sídlech ideální podmínky pro vznik i mimořádně kvalitních dokladů hmotné kultury a zároveň i pro jejich následné uchování ve výjimečném stavu autenticity. Z těchto důvodů je řada historických jader horních měst předmětem plošné památkové ochrany, městské památkové rezervace zde byly vyhlášeny již v polovině 20. století a nalezneme je i na seznamu památek UNESCO (Kutná Hora). Naopak smutným mememtem zcela nefunkční památkové péče v období socialismu je osud goticko-renesančního Horního Slavkova, jehož historická zástavba byla z velké části demolována i přes status památkové rezervace, udělený a vzápětí zrušený v polovině 20. století.

Horní Blatná, č.p. 127 /
Horní Blatná, nr. 127

Abertamy, typický dům /
Abertamy, typical house

Boží Dar, typická zástavba /
Boží Dar, typical development

V úvodu bylo řečeno, že pro horní města neplatí mnoho společných znaků, přesto najdeme v Čechách jednu významnou výjimku. Jedná se o města v oblasti Krušných hor, která jsou naopak v mnoha směrech jedinečná svými společnými charakteristikami. Téměř dvě desítky horních měst a městeček bylo založeno Šliky, Lobkovicí, pány z Veitmile i jinou vrchností v souvislosti s postupným využíváním bohatých ložisek stříbra, cínu, olova, mědi, železné rudy a dalších kovů v rychlém sledu zejména během 16. století, i když Krupka získala městská práva již o dvě století dříve. Právě obrovský rozmach osídlení poměrně nepřístupných horských plání na počátku novověku byl mimořádným procesem, stejně jako udržení a rozvoj této urbanizace i po nutných proměnách obživy obyvatel. Krušné hory byly až do poválečného vysídlení nejzaldnějším českým pohořím. Mnohá města prošla dramatickými proměnami zástavby již hluboko v minulosti jak z důvodů poválečných obnov, konverzí na významná průmyslová města (Kraslice, Vejprty), nebo naopak redukcí osídlení po zániku horního

podnikání. Největší negativní změny jsou spojeny s vysídlením německých obyvatel po roce 1945, kdy řada drobnějších sídel zanikla a vodami přehrady bylo zatopeno i město Přísečnice.

Přestože vývoj hornických sídlišť byl ze samé podstaty formován živelným nástupem obyvatel do více či méně neosídlených prostor, projevila se zde záhy výrazná snaha vytvořit cílenou formální urbanistickou strukturu nově založených měst. Města, která nebyla příliš determinována přírodními podmínkami, umožňovala rozvinutí konceptu velkorysých pravidelných šachovnicových půdorysů s centrálním čtvercovým náměstím. Navázala tak na realizace, vzniklé dříve na saské straně Krušnohoří. Saský kulturní vliv se ostatně zásadně projevil i ve slohovém uplatnění pozdní gotiky a renesance. Mezi prvořadé památkové hodnoty souboru krušnohorských horních měst patří dodnes dochovaný urbanismus, renesanční stavby vybavené sklípkovými klenbami a bohatou kamenickou i další výzdobou ve svěbytném půdorysném uspořádání, ale také doklady mladší zástavby, často s uplatněním hrázděných konstrukcí. Mimořádné jsou rovněž dochované vazby na těžební areály, štolové systémy i doklady četných konverzí historických průmyslových staveb.

Památkové hodnoty Krušnohoří byly dlouhodobě podceňovány, prvním uznáním jejich významu bylo prohlášení památkových zón v roce 1992. V současnosti však jsou jak na české, tak i na německé straně hranice předmětem nominace na zápis do Seznamu světového dědictví, kde vedle pozůstatků hornické kulturní krajiny jsou významnou složkou města Jáchymov, Horní Blatná, Boží Dar, Abertamy, Krupka a Měděnec.

MINING TOWNS

Mining towns, specifically towns shaped by the extraction and processing of minerals and granted with mining rights, are scattered throughout the Czech Republic wherever significant deposits were discovered. The common characteristic of mining towns in this case is neither their urban structure, stylistic unity, nor even historical development as a rule. The unifying element of these settlements is their contexts bound to identifiable specific functions of production. Many of these cities are very old in origin and achieved great levels of glory and renown, such as Kutná Hora, Jihlava, and Stříbro. Usually, however, their fates were marked by a short-term boom followed by a downturn due to the richest deposits having been exhausted. This is why, even today, we often do not perceive that many valuable historical settlements had their origins as a mining town. In terms of heritage preservation, such heterogeneous urban complexes represent a treasury of historic architecture, building construction, and artistic decoration. The very succession of periods of prosperity and stagnation in these settlements created ideal conditions for the emergence of exceptionally high-quality material culture as well as for their subsequent preservation in exceptional states of authenticity. This is the reason that a number of historic mining town centers are the subject of blanket cultural heritage protection; urban heritage reservations here were declared as early as in the mid 20th century and are also registered UNESCO properties (Kutná Hora). Conversely, a sad memento of completely dysfunctional heritage preservation during the period of socialism is the fate of the Gothic-Renaissance town of Horní Slavkov (Upper Austerlitz), whose historic buildings were largely demolished despite their conservation status, granted and then revoked in the mid-20th century.

It was stated in the beginning that there are not many common characteristics to mining towns, yet we find one notable exception in Bohemia. These are the towns of the Krušné/Ore Mountains, which are conversely unique in many ways by their common characteristics. Nearly two dozen mining towns and villages were established by the Šlik (Schlick) and Lobkowitz families, the lords of Veitmile, and other nobility for their progressive use of rich deposits of silver, tin, lead, copper, iron ore, and other metals in rapid succession particularly during the 16th century, although Krupka had received city rights two centuries earlier. It is the very phenomenon of the huge wave of settling these relatively inaccessible mountain plains in the early modern period that was an extraordinary process, as was maintaining and developing the area's urbanization after the necessary transformation of the population's livelihood. Up until the postwar expulsion, the Krušné/Ore Mountains were most populated of the Czech mountains. Many towns had undergone dramatic architectural transformations deep in the past due either to various postwar renovations, conversions to important industrial cities (Kraslice, Vejprty), or reductions in the population after the demise of the mining business. The largest negative changes are associated with the displacement of the German population after 1945, when many smaller settlements were destroyed, and even the city of Přísečnice was flooded by water reservoirs.

Jáchymov, pohled od severozápadu /
Jáchymov, view from the northwest

Although the development of mining settlements was, by its very nature, formed by the spontaneous inflow of inhabitants into a more or less unpopulated area, there soon appeared here significant efforts to create a directed formal urban structure of these newly established towns. Towns in which the natural conditions were not the determining factor were able to develop a concept of generous regular checkerboard layouts with a central rectangular square. These towns followed upon the earlier patterns of the Saxon side of the Krušné/Ore Mountains. Saxon cultural influence was otherwise fundamentally reflected in the stylistic application of late Gothic and Renaissance as well. Even today, the primary historical value of Krušné/Ore Mountain mining towns are still their preserved urbanism, Renaissance buildings with cellar vaults, rich stonework and other decorations visible in their unique arrangement, but also by younger buildings which often consist of half-timbered construction. Preserved connections to mining areas, shaft systems, and evidence of the numerous conversions of historic industrial buildings are also extraordinary.

The heritage values of the Ore Mountain areas were underestimated for a long time; the first recognition of their importance was their declaration as heritage zones in 1992. At present, however, mining towns on both the Czech and the German side of the border have been nominated for inclusion as World Heritage Sites, where the towns of Jáchymov, Horní Blatná, Boží Dar, Abertamy, Krupka and Měděnec are also important components of the remains of the mining cultural landscape.

Mariánské Lázně, Kolonáda se Zpívající fontánou a pavilonem Křížového pramene / Mariánské Lázně, Colonnade with the Singing Fountain and the Cross Spring pavilion

LÁZEŇSKÁ MĚSTA

Významná česká lázeňská města představují v mnohém výjimečný doklad historického i architektonického vývoje. Díky velmi příznivým přírodním podmínkám jsou nejvýznamnějšími tři města tzv. Západočeského lázeňského trojúhelníku. Města Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně si dodnes uchovávají i mimořádné kvality památkové. Snahy o plošnou památkovou ochranu jejich historických center se dočkaly naplnění až po změně politických poměrů v roce 1992, podobně jako u většiny dalších historických sídel. Téměř čtvrtstoletí novodobého stavebního vývoje přineslo do prostředí historické lázeňské zástavby řadu změn. Regulace, postavená na principech památkové péče v mnoha ohledech pozitivně ovlivnila četné obnovy jednotlivých objektů i veřejných prostor. Řadě negativních zásahů však nedokázala zabránit, často v souvislosti se změnami funkční náplně specifických lázeňských provozů. Lázeňská města představovala v rámci své historie, stejně jako v současnosti, velmi dynamicky se rozvíjející urbanistické celky. V tomto směru je jejich postavení srovnatelné s těmi největšími správními a průmyslovými centry. Tlak na kapacitní a slohově poplatnou obnovu zástavby měl v každém z těchto měst poněkud jiný vývoj a výsledky. Obecně lze říci, že základní urbanistické řešení a architektonický výraz se ustálily v období před krizovými léty I. světové války. Mladší stavební vývoj obvykle na tyto výsledky navázal a projevil se na obraze měst v doplňkové formě. Západočeská lázeňská města tak dodnes představují podobu evropských lázní formovanou zejména historizujícími slohy a dané době odpovídajícími požadavky na kosmopolitní lázeňský provoz. Centra měst si dodnes uchovávají na podstatné z této dávné atmosféry, přestože proměna životního stylu i lázeňství jako takového přináší řadu zásadních funkčních proměn, které mají pochopitelně i dopad na památkové hodnoty.

SPA TOWNS

The most important Czech spa towns, in many ways, serve as extraordinary evidence of historical and architectural development. Thanks to their very favorable natural conditions, the three most important cities are known as the West Bohemian spa triangle. The towns of Karlovy Vary, Mariánské Lázně and Františkovy Lázně (Carlsbad, Marienbad, and Franzenbad) have still retained their exceptional heritage quality even today. Efforts to grant overall protection to their historical centers had to wait until changes in the political situation in 1992, like with most other historical sites. Nearly a quarter-century of modern building development has brought many changes to the environment of historic spa architecture. Regulations based on the principles of heritage preservation have positively influenced a number of renovations of individual buildings and public spaces in many ways. Many negative interventions, however, were not prevented, often in connection with changes in the function of specific spa facilities. The history and present developments of spa towns represent very dynamically developing urban complexes. In this respect, their status could be compared to the largest administrative and industrial centers. Pressure on the capacity and stylistic renovation of buildings brought about somewhat different developments and results in each of these towns. Generally speaking, the basic urban layout and architectural expression became stabilized in the period before the crisis years of the First World War. Later construction development usually tied into this and was reflected in the city's appearance as supplemental. The spa towns of West Bohemia still represent the appearance of European spas formed mainly by historicist styles and the corresponding demands for cosmopolitan spa services of the time. The town centers still retain the important elements of this former atmosphere, even though changes in both lifestyle and the spa industry as such bring about a number of major functional changes that naturally have an impact on the historical values.

Karlovy Vary, nábřeží s Mlýnskou kolonádou a Lázněmi III / Karlovy Vary (Carlsbad), Karlovy Vary, river bank with Mill Colonnade and Spa III

Františkovy Lázně, Plynové lázně a pavilon Františkova pramene / Františkovy Lázně, Gas Spring and the František Spring pavilion

V historickém vývoji trojice měst najdeme mnohé paralely jak v počátcích jejich formování, tak i v uplatnění architektonických forem. Urbanistický koncept každého z těchto měst je však vždy odlišný a zásadním způsobem se spolu s krajinným zázemím podílí na jejich jedinečnosti. Nejvýrazněji se v tomto kontextu odlišují Františkovy Lázně, které si dodnes uchovávají komorní lázeňskou atmosféru s dominantním klasicistním architektonickým výrazem. Osově symetrická půdorysná koncepce pocházející z roku 1792 došla po polovině 19. století významného rozšíření po vnějším obvodu parků. Původní centrální hlavní třída, navázaná na umístění pramenů a obklopená prstencem parků, však dodnes neztratila svůj charakter. V zástavbě se posléze uplatnily četné historizující slohy, ovšem pozoruhodný je také programový návrat ke klasicistnímu výrazu na počátku 20. století. V Mariánských Lázních nepůvodnímu urbanistickému založení složité přírodní podmínky, přesto zde vznikl již roku 1818 zastavovací plán, který po obvodu navázal na velkoryse založený Skalníkův park. Tento pozoruhodný princip využívající svahů kolem zamokřené kotliny je dodnes určujícím prvkem města, přestože zástavba již není formována původní drobnou klasicistní architekturou, ale historizujícími stavbami velkoměstského konceptu. Město dosáhlo v závěru 19. století světové proslulosti a tomu odpovídal překotný rozvoj zástavby s novou čtvrtí navázanou na prodlouženou parkovou osu a propojenou s železničním nádražím. Podstatně starší urbanistický vývoj mají Karlovy Vary, největší a nejstarší lázeňské město, již v roce 1370 povýšené mezi města královská. Středověké jádro je dosud patrné v urbanistické struktuře, rozvíjející se postupně z okolí královského hrádku v úzkém údolí řeky Teplé. Tok řeky a strmé svahy jsou charakteristickými prvky města, které byly již v polovině 18. století využity pro vytvoření pozoruhodné nábřežní promenády a později pro propojení okolních lesů formou krajinářských parků. Přelom 19. a 20. století přinesl největší rozvoj zástavby nejen ve starém centru, na svazích údolí, ale také podél řeky Ohře, kde se zformovala velkoryse koncipovaná obytná a administrativní čtvrt' Tzv. Zlatý věk Karlových Varů souvisel s napojením na železnici, kromě nových kolonád, lázeňských domů a hotelů vznikla i četná vilová zástavba, zejména ve čtvrti Westend. Krajské město je stále dynamicky se rozvíjejícím celkem a proto i v centru přibývají četné novostavby, největší dopad na podobu lázeňské čtvrti měl hotel Thermal a Vřídelní kolonáda. Zásadní postavení města v rámci tradic světového lázeňství odráží i současný proces nominace na zápis vybraných evropských lázeňských měst do Seznamu světového dědictví.

The historical development of this trio of cities displays many parallels in the early days of their formation as well as the application of architectural forms. The urban concept of each of these towns, however, is always different and, along with their landscapes, fundamentally contributes to their uniqueness. The town of Františkovy Lázně differs the most notably in this context, having managed to maintain its intimate spa atmosphere with its dominant architectural expression of classicism. Its axially symmetric ground plan concept from 1792 saw a significant expansion after the mid-19th century with its outer peripheral parks. The former central main boulevard, however, oriented around the location of springs and surrounded by a ring of parks, has still not lost its character. The architecture of the area later applied a number of historicist styles, but particularly notable is its programmatic return to classicist expression in the early 20th century. In Mariánské Lázně the complex natural conditions were not favorable for urban planning, but a building plan was nonetheless drawn up in 1818 which followed up on the generously established Skalník Park around the perimeter. This remarkable principle of using the slopes around the waterlogged valley is still the town's determining element, although the architecture is no longer shaped by the original small classicist architecture but by historicist buildings of a metropolitan concept. The city reached world renown by the end of the 19th century, as was reflected in the corresponding wave of development of new neighborhoods tied in to the elongated park axis and linked to the railway station. Karlovy Vary has considerably older urban development as the largest and oldest spa town, already elevated to royal city status in 1370. Its mediaeval core is still visible in its urban structure developing gradually from around the royal castle in the narrow Teplá river valley. The flow of the river and the steep slopes are the characteristic features of the city, used already in the middle of the 18th century to create a remarkable waterfront promenade and later for connecting the surrounding forest through a series of landscape parks. The turn of the 19th and 20th centuries brought the town's largest development of not only buildings in the old town and on the slopes of the valley, but also along the river Ohře, where a generously conceived residential and business quarter emerged. The "Golden Age" of Karlovy Vary is associated with its connection to the railway; in addition to this, new colonnades, spa houses, and hotels were also founded as well as numerous residences, especially in the Westend district. As a regional administrative seat, Karlovy Vary is still a dynamically developing city, so there are a number of new buildings being added even in the center, the greatest impact on the appearance of the spa quarter coming from Thermal Hotel and the Spring Colonnade. The city's fundamental position as part of the tradition of world spas is reflected in the current nomination process for its registration within selected European spas in the UNESCO World Heritage List.

Louny – pozůstatky opevnění v některých městech dosud tvoří velmi významnou součást historického panoramatu, urbanismu, svěbytného výrazu i turistické přitažlivosti sídla / Louny – the remains of fortifications in some cities still form a very important part of their historic panorama, urbanism, unique expression, and tourist attractiveness

STŘEDOVĚKÁ MĚSTSKÁ OPEVNĚNÍ

Typickou součástí středověkého města bylo jeho opevnění – hradby. Stejně jako v ostatních evropských zemích nacházíme také v mnoha historických městech a městečkách Čech, Moravy a Slezska spoustu jejich pozůstatků. Zbytky městských opevnění mají nejružnější podobu. V některých městech dodnes představují zásadní součást historického panoramatu a urbanismu, jsou významnou součástí typického, nezaměnitelného výrazu a koloritu sídla, podstatnou měrou přispívají také k turistické atraktivitě městského jádra. Naopak v mnoha městech jsou dochované zlomky fortifikací roztroušeny na soukromých, nepřístupných místech, v zahradách, na dvorcích, v obvodových zdech pozdějších obytných a hospodářských staveb. Některé jsou silně postižené novodobým využitím, nebo zanedbanou údržbou. Na různých místech ulic a zdíva domů se dochovaly pozoruhodné detaily a stopy opevnění, kterých si kolemjdoucí ani nepovšimnou.

Složitý systém městských hradeb dodnes vymezuje středověkou urbanistickou strukturu řady měst. Kadaň, panorama města s kostelem sv. Kříže, radniční věží a hradem / A complex system of city walls still defines the medieval urban structure of many towns today. Kadaň, city skyline with church of the Holy Cross, Town Hall tower, and castle

Úseky středověkých hradeb, příkopů a valů, parkány, hradební uličky či průjezdní věžové brány mnohde stále určují kroky místních obyvatel i návštěvníků, neboť se trvale otiskly do urbanistické a stavební struktury. Souvisí to s tím, že hradby často vznikly v raných fázích existence města a následný vývoj se musel přizpůsobit jejich trase. Někdejší polohu bran, příkopů a dalších prvků hradebních systémů často připomínají pomístní názvy, přestože samotné opevnění již dávno zaniklo.

Městské hradby, podobně jako hrady, jsou charakteristickým produktem středověku, plného menších i velkých válečných střetů. V prostředí našich zemí se objevily spolu se samotnými vrcholně středověkými městy v 1. polovině 13. století. Opevnění bývalo zpravidla tvořeno hradbou s ochozem a několika vstupními branami, na vnější straně probíhal příkop. Hradby královských měst mívaly náročnější podobu se systémem pravidelně rozmístěných věží, před hlavní hradbou – na vnitřní straně příkopu – někdy stála ještě nižší, parkánová zeď. Naproti tomu řada opevnění nezámožných poddanských městeček byla nesrovnatelně prostší, s převahou dřevěného materiálu. Zásadní změnu přineslo v 1. polovině 16. století, s nástupem renesance. Vývoj obléhací techniky pak natolik zrychlil, že s ním nebylo možno udržet krok. Osudový zlom přinesla třicetiletá válka, která mnoho městských hradeb natolik poničila, že již nebyla možná jejich adekvátní obnova. Od konce 17. století města své hradby většinou jen nouzově opravovala, až došlo k definitivnímu zániku jejich funkce. V průběhu 18. a zejména 19. století se boří brány a hradby, zasypávají příkopy, zástavba městských jader a předměstí splývá. Přitom zaniklo mnoho velmi cenných, nenahraditelných památek.

Městská opevnění nesloužila ve středověku jen obraně. Jako často nejrozsáhlejší, nejnákladnější a „nejviditelnější“ stavba jednotlivých měst měla také právní, policejní a celní funkce, reprezentovala vrchnost a měšťany, byla znakem nezávislosti, prestiže, ekonomické prosperity. Tato symbolická náplň vyžadovala, aby hradby nebyly jen funkční, ale také krásné, na pohled působivé. Zejména na branách se uplatňovaly nástěnné malby, nápisy, sochařská výzdoba, heraldické znaky a další výtvarně pojedené prvky.

Mimořádně bohatou heraldickou výzdobu ze závěru gotického období můžeme dodnes obdivovat na průčelích Velvarské brány ve Slaném / The facades of the Velvary Gates in Slany are an exceptionally rich example of heraldic decorations from the late Gothic period

MEDIEVAL CITY FORTIFICATIONS

Part of a medieval city typically consisted of its fortifications and walls. Like in other European countries, we also find many such remains in the historical towns and villages of Bohemia, Moravia, and Silesia. Remains of city fortifications have many different forms. In some cities they still make up an essential part of the historical panorama and urbanism and are an important part of their unique and unmistakable expression and atmosphere, as well as contributing greatly to the tourist attractiveness of a town center. In contrast, the preserved fragments of fortifications of many cities are scattered throughout private and inaccessible places, in gardens and courtyards, and even inside the peripheral walls of later residential and farm buildings. Some walls have been strongly affected by their modern use or neglected maintenance. In many places along streets and inside the walls of houses there are remarkably preserved details and traces of fortifications which passers-by don't even notice.

In many places the sections of medieval walls, trenches and ramparts, moat streets, fortification streets, and transit gate towers still determine the paths and steps of locals and visitors alike, since they have been permanently imprinted into structure of a city and its architecture. This is related to the fact that fortification walls were usually built early during a city's history, and the later developments had to adapt to their layout. The former locations of gates, moats, and other elements of fortification systems are often reflected in local names even though the fortifications themselves have long since disappeared.

Barbakán Zatecké brány v Kadani – náročnější variantu předbrani doby pohusitské představuje barbakan, který mívá zaoblený, nebo polygonální půdorys / The barbican of Zatec Gate in Kadaň – more demanding version of the foregate during the post-Hussite period was the barbican, which usually had a rounded or polygonal layout

City fortification walls, like fortification castles, are a characteristic product of the Middle Ages, wrought with smaller and larger military conflicts. In the lands of the Bohemian crown, fortification walls emerged together with high medieval towns in the first half of the 13th century. The fortifications usually consisted of a wall with a gallery and several gateways while a moat trench ran along the outer periphery. The walls of royal cities were usually more complex with a system of regularly spaced towers while in front of the main fortifications, on the inner side of the moat trench, there sometimes stood an even lower moat wall. The fortification systems of the less wealthy feudal townships tended to be much simpler in contrast, usually made predominantly of wood. The 15th century brought about fundamental changes. Firearms of various calibers, increasingly used by besiegers and defenders alike, necessitated the construction of bastions with various shaped loopholes, intricately shaped foregates, and roofed galleries. Some cities extended this by building outer fortification galleries in front of the moat trench. The modernization of medieval city fortifications reached its peak in the first half of the 16th century with the advent of the Renaissance. The development of siege techniques had become so accelerated that it was impossible to keep up with them. The Thirty Years War brought the fateful break with the past, when so many of the city walls were so badly damaged that their adequate recovery was no longer even possible. From the end of the 17th century, cities repaired their fortification walls only in cases of emergency until their function died out completely. During the 18th and particularly the 19th century, gates and walls were demolished, moat trenches were filled in, and the architecture of the old towns and suburban areas blended together. This meant the extinction of many very valuable and irreplaceable landmarks.

City fortifications in the Middle Ages served more than just for defense. As often the largest, most expensive, and “most visible” construction of individual cities, it also had legal, police, and customs functions, served to represent the nobility and burghers, and was a sign of independence, prestige, and economic prosperity. Such symbolic functions required that the walls be not only practical, but also beautiful and impressive. Particularly at the city gates, murals, inscriptions, sculptures, heraldic signs, and other artistic elements were applied.

Písek, pozůstatky opevnění /
Písek, the remains of fortifications

MĚSTSKÁ OPEVNĚNÍ A PAMÁTKOVÁ PÉČE

Městská opevnění jsou nedílnou a velmi významnou součástí výzkumu historického urbanismu a historické stavební kultury, v užším smyslu středověké fortifikační architektury. Komplexní výzkumný postup se nazývá stavebněhistorický průzkum (SHP), který začíná podrobnou archivní rešerší písemných, mapových, obrazových a dalších pramenů. Často složité stavební vývoj objasňuje podrobný průzkum zdiva. Nezbytná je přitom práce s kvalitním zaměřením. K dispozici jsou dnes také některé přírodovědné a technické metody, jako dendrochronologie (datování dřevěných prvků), petrografie (rozbor použitých hornin), chemicko-technologický průzkum malt a omítek atp. Někdy se ke slovu dostanou dějiny umění (umělecky zpracované kamenické prvky), heraldika (městské znaky) a další speciální historické vědy. Na zbytky hradeb lze často narazit při různých výkopech a zásazích pod dnešní úroveň terénu. Zde pak přichází ke slovu archeologický výzkum. Zkoumání jednotlivých městských opevnění představuje dlouhodobý, nekonečný proces, doslova sbírání drobných kamínek do mozaiky poznání.

CITY FORTIFICATIONS AND CULTURAL HERITAGE CARE

City fortifications are an integral and very important part of the research of historical urbanism and historical building culture and, in the narrower sense, of medieval fortification architecture. This comprehensive research practice is referred to as historical constructional research and begins with detailed archival examinations of written, map, planning, pictorial, and other sources. Oftentimes, a detailed survey of the masonry illustrates a structure's complicated building development. Careful and exact measuring is an essential part of the process. Scientific and technical methods available today include dendrochronology (dating wooden elements), lithology (analysis of stones used), chemical/technological research of mortars, plasters, etc. Sometimes art history (artistically processed stone elements), heraldry (municipal coats of arms), and other special historical sciences prove to be useful. Remains of city walls are often discovered during various excavations and interventions beneath the present ground level, at which point archeological research comes into play. Examining each individual city fortification is a long-term and never-ending process, comparable to a collection of small stones to create a complete mosaic of understanding.

Rakovník, Pražská brána s úsekem hradby,
v pozadí kostel sv. Bartoloměje /
Rakovník, Prague Gate with a section
of the city wall, church of St. Bartholomew

Nejznámější ucelená část středověkého městského opevnění stojí ve středočeském Nymburce. Málčko však ví, že horní partie věží se střechami a cimbuří hradby jsou volnou rekonstrukcí z počátku 20. století, která neodpovídá původnímu stavu /
The best-known complete section of medieval city walls is in Central Bohemia's Nymburk. Few know, however, that the upper parts of the tower with its roofs and battlements are a loose reconstruction from the early 20th century

Kromě nevelkého počtu věžových bran a předbraní se v českých zemích z kdysi rozsáhlých hradebních systémů dochovaly hlavně úseky hradeb, příkopů a zemních náspů. Tyto úseky jsou často rozesety v obtížně přístupných částech obvodu historického jádra, kde bývají ohrožovány využíváním přilehlých pozemků, nebo trpí zanedbanou údržbou. Torzálně dochované stavby (podobně je tomu se zříceninami hradů) představují jedno z nejobtížnějších témat památkové péče, včetně metodických a technologických otázek. Na přelomu 19. a 20. století napáchaly mnoho škod nepodložené a nedostatečně dokumentované rekonstrukce, v době budování komunismu zase necitlivé „betonářské“ sanace. Dnešní doba usiluje o prosazení citlivé konzervace, zachovávající vypovídací hodnotu památky jako historického pramene. Kromě zubu času probíhá nekonečný zápas s klimatickými podmínkami, korozi málo odolných hornin, nekvalitním řemeslem, ale také s nevzdělaností a sobeckým přístupem některých lidí.

Apart from a small number of tower gates and foregates, what has been mostly preserved from previously extensive fortification systems in the Bohemian lands are sections of city walls, moat trenches, and earth mounds. These sections are often scattered throughout hard to reach areas around the perimeter of the historic center, where they tend to be threatened by adjacent land use or suffer from neglected maintenance. Structures preserved as merely torsos (including castle ruins) represent one of the most difficult issues of conservation regarding their methodological and technological issues. At the turn of the 19th and 20th centuries, a great deal of damage was caused by unsubstantiated and insufficiently documented reconstruction work, then by insensitive concrete/cement architectural rescue projects carried out during the ambitious wave of communist building activity. Present-day principles rather emphasize a sensitive approach to conservation which preserves a monument's corresponding value as a historical source. The ravages of time are not the only threat; there is an endless struggle with climatic conditions, corrosion of less-resistant minerals, poor craftsmanship, and particularly the ignorance and self-centered attitude of certain individuals.

In the Czech Republic there are about 160 cities and towns where remains of fortifications have been preserved. Most of them are registered in a central list of immovable cultural monuments. Only the fortifications of the small town of Kouřim, due to their extraordinary extent and the quality of their preservation, are a national cultural heritage property. Today we know that there were around 300 fortified urban areas in the Czech lands in the Middle Ages, but ongoing interdisciplinary research is still refining this number. Some places did not have walls but only gates. In a number of locations, we consider the existence of circumferential fortifications based only on a city or town's urban layout.

Parkánová hradba v Kouřimi zůstala až na zánik svrchní partie takřka nedotčená pozdějšími zásahy. Je vynikajícím autentickým pramenem. /
The moat wall in Kouřim remained virtually untouched by later interventions, with the exception of some upper parts which disappeared. This is an excellent authentic historical resource.

V České republice existuje asi 160 měst a městeček, v nichž se dochovaly pozůstatky opevnění. Převážná část z nich je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky. Jen opevnění města Kouřimi je díky mimořádné míře a kvalitě dochování zároveň národní kulturní památkou. Dnes víme, že ve středověku bylo v českých zemích kolem 300 opevněných městských lokalit, pokračující mezioborový výzkum však toto číslo stále upřesňuje. Některá sídla neměla hradeb, ale jen brány. V několika lokalitách uvažujeme o obvodovém opevnění pouze na základě urbanistického uspořádání.

Most, pohled z vrchu Hněvín na prostor zbořeného a vytěženého historického jádra města /
Most, view from Hněvín hill onto the area of the demolished and excavated historical city center

VÝZKUM POŠKOZENÍ URBANISTICKÝCH STRUKTUR

Od 2. poloviny 19. století se rozvíjela industrializace a urbanizace některých regionů, zejména v souvislosti s těžbou a zpracováním uhlí, a dále v okolí velkých měst. Důsledkem byl nejen vznik stovek novodobých vsí, ale i v historii dosud největší plošné rozrůstání měst a formování městských aglomerací. Ovšem i intravilány řady malých měst se tehdy (a zvláště za 1. republiky) plošně zvětšily na dvojnásobek (nebo i více) dosavadní rozlohy. Totéž ale platí rovněž o vesnicích v úrodných zemědělských oblastech (Polabí) a v okolí největších měst. Intenzivní stavební činnost se rozvíjela i v horských oblastech. V předvečer 2. světové války tak sídelní síť českých zemí dosahovala vůbec nejvyšší hustoty a plošného rozsahu v celé historii. Zánik sídel byl v celém tomto období spíše výjimečný. V důsledku vzniku vojenského prostoru zanikla jediná ves (Mladá), několik málo dalších bylo zaplaveno vodami přehradních nádrží (Bítov, Kníničky). Také povrchová těžba uhlí v Podkrušnohoří měla zatím na svědomí první nečetné zániky sídel (Zabrušany) či místních částí a také jinde byly likvidace sídel v důsledku industriální činnosti výjimkou (Karlova Huť u Berouna, Újezd pod Kladnem).

Události 2. světové války naše území postihly z hlediska plošné devastace území jen relativně málo. V průběhu války šlo o jednotlivé případy nacistického teroru s cílenou likvidací sídel (vyhlazení Lidic a několika menších sídel). Vysídlení Sedláčanska jakožto výcvikového prostoru německé armády sice tragicky poznamenalo osudy tisíců lidí, ale trvalý dopad na strukturu osídlení nemělo. Plošné destrukce při osvobozujících bojích se omezily na několik málo měst a vesnic (Osoblaha, Moravský Krumlov, Fulnek, Přimda aj.) či jejich částí (Opava aj.), zatímco jinde šlo jen o omezené materiální ztráty.

V kontrastu s tím se v obraze českých zemí trvale zapsaly události a společensko-hospodářské procesy, které bezprostředně následovaly a které ve svém souhrnu znamenaly vůbec nejničivější změny ve struktuře osídlení i celé kulturní krajiny našich zemí. Začátek těchto negativních změn je spojen s plošným odsunem německy mluvícího obyvatelstva, čímž se téměř celé pohraničí (ale i vnitrozemské, historicky německojazyčné ostrůvky) prakticky vyčistilo. Velká část vysídlených sídel byla bezprostředně po válce alespoň částečně osídlena českým obyvatelstvem z vnitrozemí, popřípadě reemigranty z ciziny, takže při pokračování demokratického zřízení by důsledky odsunu nemusely být tak fatální. Teprve uchvátení politické moci komunisty v roce 1948 proto představovalo osudový zlom. Téměř celé rozsáhlé pohraniční okresy (Chvalšiny, Doupov, Město Libavá, Mímoň) byly proměněny v uzavřené vojenské prostory. Noví obyvatelé je až na výjimky museli opustit a naprostá většina zástavby sídel byla v krátké době zcela zlikvidována. Stejný osud postihl i široký pruh hraničního pásma, zejména podél hranice se Spolkovou republikou Německo a Rakouskem (v Čechách, na Moravě mnohem méně). Také zde všechna sídla až na výjimky zanikla. Další desítky vesnic se v různých částech státu staly obětí budování přehrad a těžby uhlí. Nejvíce byly postiženy podkrušnohorské uhelné pánve, ale podobný dopad, byť až po určité době, mělo i plošné poddolování na Karvinsku. Na území Čech, Moravy a Slezska tak bylo zničeno přibližně 1100 vesnic (včetně několika měst, zejména Mostu, Přísečnice, Doupova a dalších).

V důsledku demolic a/nebo nové výstavby, realizované zejména formou panelových sídlišť byla více či méně závažně narušena historická jádra desítek měst. Obdobně byla postižena i historická předměstí, a to i v těch případech, kdy bylo vlastní jádro města památkově chráněno.

Míra destrukce historických urbanistických struktur vyniká právě při pohledu na mapu, která je všechny zachycuje.

SURVEY OF DAMAGED URBAN STRUCTURES

Industrialization and urbanization developed in some regions from the second half of the 19th century, particularly in connection with mining and coal processing, as well as around larger cities. This resulted not only in the emergence of hundreds of modern villages, but also in the largest wave of urban sprawl and formation of urban agglomerations in Czech history. The urban areas of a number of small towns generally increased to double (or more) their previous areas during this period, especially during the First Republic. The same phenomenon could also be witnessed in the villages in fertile agricultural areas (Labe river basin) and around the largest cities. Mountainous regions also saw intense building activities. On the eve of World War II, the network of settlements in the Czech lands had reached their highest density and spatial extent in history; the disappearance of a settlement throughout this period was rather exceptional. The emergence of military areas resulted in the destruction of a single village (Mladá), while several other smaller villages were flooded by the creation of reservoirs (Bítov, Kníničky). Surface coal mining in the foothills of the Krušné (Ore) Mountains was also responsible for the first few extinction of settlements (Zabrušany) or local districts, while elsewhere the liquidation of settlements as the result of industrial activities was rather exceptional (Karlova Huť near Beroun, Újezd pod Kladnem).

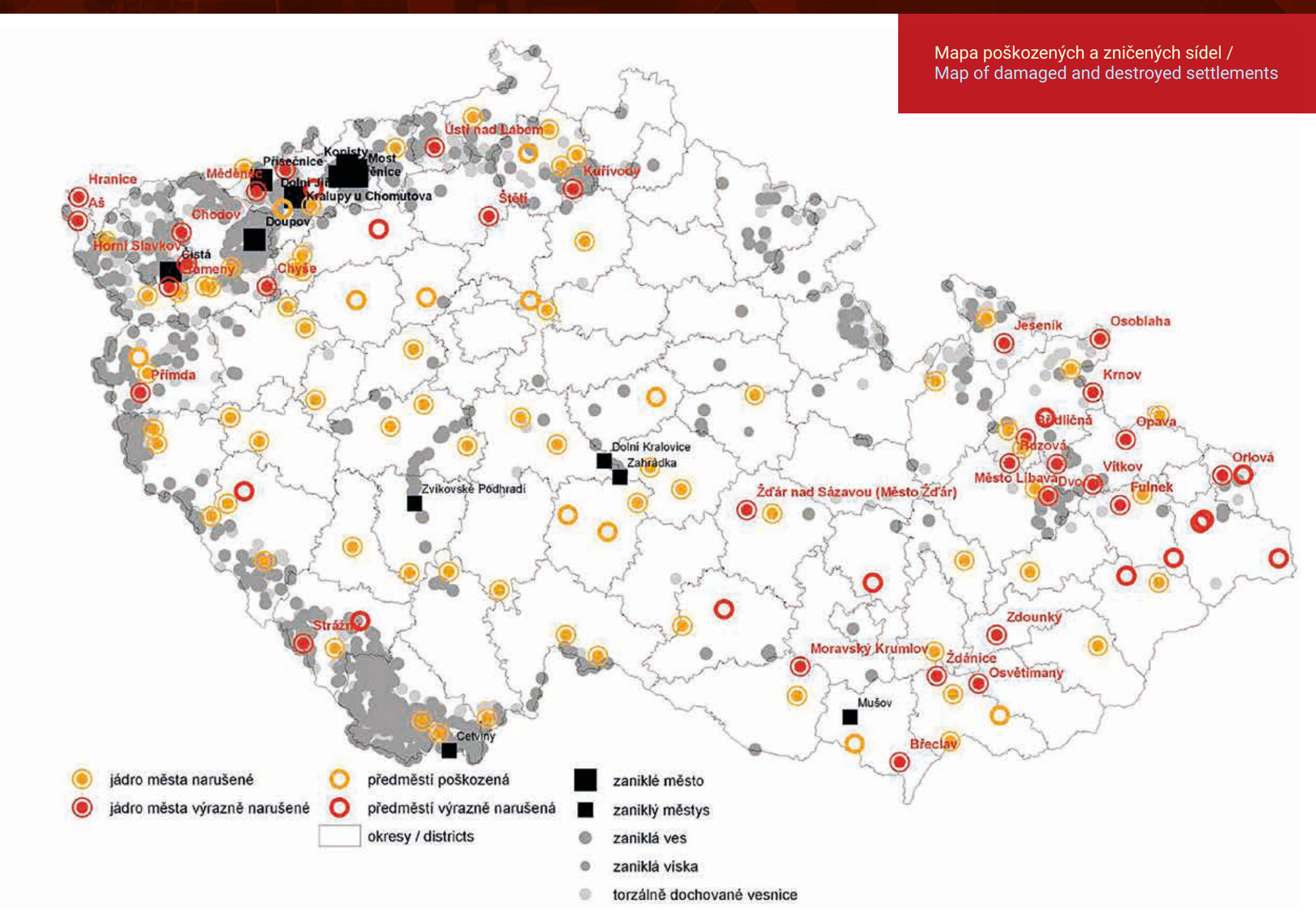
The Second World War did not cause great devastation in the Czech lands in terms of larger surface areas. During the war, there were individual cases of Nazi terror that targeted the liquidation of specific settlements (the destruction of Lidice and several smaller towns). The displacement of the Sedlčany area as a training base for the German Army was a tragic fate for thousands of people, but it did not have a lasting impact on the structure of the settlement. Blanket destruction during the liberation battles was limited to a few towns and villages (Osoblaha, Moravský Krumlov, Přimda and others) or their parts (Opava and others), while elsewhere the material losses were limited.

Most, kostel Nanebevzetí Panny Marie se zvonici v původní situaci /
Most, Church of the Assumption of the Virgin Mary with the bell tower in its original position.

Fulnek, náměstí před zničením na konci 2. světové války /
Fulnek, town square before its destruction at the end of World War II.

In contrast to the war period, the events and socio-economic processes immediately following the war left their permanent mark on the appearance of the Czech lands and, when taken as a whole, amount to historically the most destructive changes in our country's population structure and its entire cultural landscape. This series of negative changes began with the across-the-board expulsion of the German-speaking population, which meant the virtual depopulation of nearly the entire border region as well as many historically German-speaking communities inland. A large part of these displaced settlements were at least partially resettled by Czechs from inland or by returning Czech and Slovak emigrants from abroad immediately after the war; had there been a continuation of democracy after the war, the consequences of this expulsion may not have been as fatal. It was the seizure of political power by the communists in 1948 that actually marked the fateful turning point. Vast border areas (Chvalšiny, Doupov, City Libava, Mímoň) were turned into closed military zones almost in their entirety. With very few exceptions, the new inhabitants had to leave almost immediately after resettling, and the vast majority of the buildings in these towns were completely demolished in a short time. The same fate befell a wide strip of the border zone, especially along the borders with Germany and Austria (mostly in Bohemia, less so in Moravia), where nearly all the settlements disappeared. Dozens of other villages in different parts of the country fell victim to the new construction of dam reservoirs and coal mining. The North Bohemia region was the most severely affected (Krušné/Ore Mountains coal basin), but the undermining of the Karvina area had a similar effect, albeit after some time. In total, about 1,100 villages in Bohemia, Moravia and Silesia were destroyed, including some cities, particularly Most, Přísečnice, Doupov, and others).

The process of demolition and/or new construction work, mainly as prefabricated housing, seriously disturbed the historic centers of many towns to lesser or greater degrees. Historical suburbs were also affected, even in such cases where the actual historical city center was historically protected.

The degree of destruction of historic urban structures is clear from the map showing all affected settlements.

Cetviny v době svého rozkvětu /
Cetviny during the height of its prosperity

Cetviny, současný pohled na kostel Narození Panny Marie /
Cetviny, the Church of the Birth of the Virgin Mary as it looks today

PŘÍKLADY POŠKOZENÍ URBANISMU MALÝCH MĚST

Významný segment urbanistického dědictví v českých zemích tvoří malá města, která neobsahují jednotlivé ikonické architektury a možná i proto nejsou zakotvena v obecném či širším odborném povědomí. O to zajímavější je hledání jejich podobností a regionálních specifik. Na starodávné Cáhlovské stezce vedoucí z jižních Čech okolo řeky Malše do Horních Rakous vznikla ve středověku tři drobná sídla městského typu, jež si byla v minulosti ve svých urbanistických i architektonických formách navzdory odlišnému historickému vývoji neobyčejně podobná.

Velešín – nálevkovitý půdorys sídla se vyvinul kolmo k Cáhlovské (Linecké) obchodní stezce, na pravobřežní skalnaté šíji byl založen hrad. Půdorys a hmota zástavby pozvolna narůstaly během 19.–20. století (koněspřežka, továrna Jihostroj). Po válce si Velešín udržel stabilní počet českých obyvatel. Dynamický poválečný nárůst stavební aktivity představuje často nevhodné úpravy a modernizace stavebního fondu, které narušily integritu sídla.

Rychnov nad Malší – trojúhelné náměstí v západní části s pozdně gotickým kostelem sv. Ondřeje. První písemná zmínka uvádí Rychnov jako městečko, které zažívá v 16. století nový vzestup. Události po druhé světové válce a zejména vyhnání německého obyvatelstva po roce 1945 znamenalo osudný zlom v životě Rychnova nad Malší. Součástí celkové degradace významu městečka byla ztráta městského statusu. Do sedmdesátých let 20. století kompletně zanikla jihovýchodní strana náměstí, protilehlá severozápadní se s několika málo prolukami dochovala.

Cetviny – vretenovité uspořádání trojúhelného náměstí. Po druhé světové válce bylo vysídleno německé obyvatelstvo. S výjimkou tří domů a gotického kostela Narození Panny Marie byly všechny ostatní domy v druhé polovině padesátých let srovnány se zemí. Architekturu městečka akcentuje dnes pouze kostel, okolo něj je v archeologizovaném prostředí velmi dobře dochovaná koncepce středověkého městečka.

EXAMPLES OF DAMAGE IN THE URBANISM OF SMALL TOWNS

There is a significant segment of the urban heritage in the Czech Republic that consists of small towns which lack individual iconic architecture and which, perhaps for this reason, are not embodied in the general or wider professional awareness. This makes the search for their similarities and regional specificities all the more interesting. On the ancient Cáhlov (Freistadt) route leading from southern Bohemia along the Malše River to Upper Austria, there were three small urban settlements founded in the Middle Ages which had remarkably similar urban and architectural forms in the past, despite their differing historical developments.

Velešín – the funnel-shaped layout of this settlement evolved alongside the Cáhlov trade route, while a fortified castle was built on the rocky isthmus of the right bank. The town's layout and its number of structures slowly grew over the 19th and 20th centuries (horse-drawn railway, Jihostroj factory). After the war, Velešín retained a steady number of Czech citizens. The dynamic postwar increase in construction often resulted in inappropriate modifications and the modernization of buildings which disrupted the settlement's integrity.

Rychnov nad Malší – the triangular square in the town's western part holds the late Gothic church of St. Andrew. The first written record mentions Rychnov as a town that was experiencing a new prosperity in the 16th century. Events after the Second World War, and especially the expulsion of the German population after 1945, marked a fateful turning point in the life of Rychnov nad Malší. The overall degradation of the town's importance was deepened by the loss of its municipal status. By the 1970's, the southeast side of the square had completely disappeared, while the opposite northwest side has been preserved with a few exceptions.

Cetviny – spindle arrangement of a triangular town square. The German population was expelled after World War II. With the exception of three houses and the Gothic church of the Birth of the Virgin Mary, all the other houses were razed to the ground in the late 1950's. The town's architecture today is accentuated only by the church, while around it the medieval town concept has been very well preserved in an archeological environment.

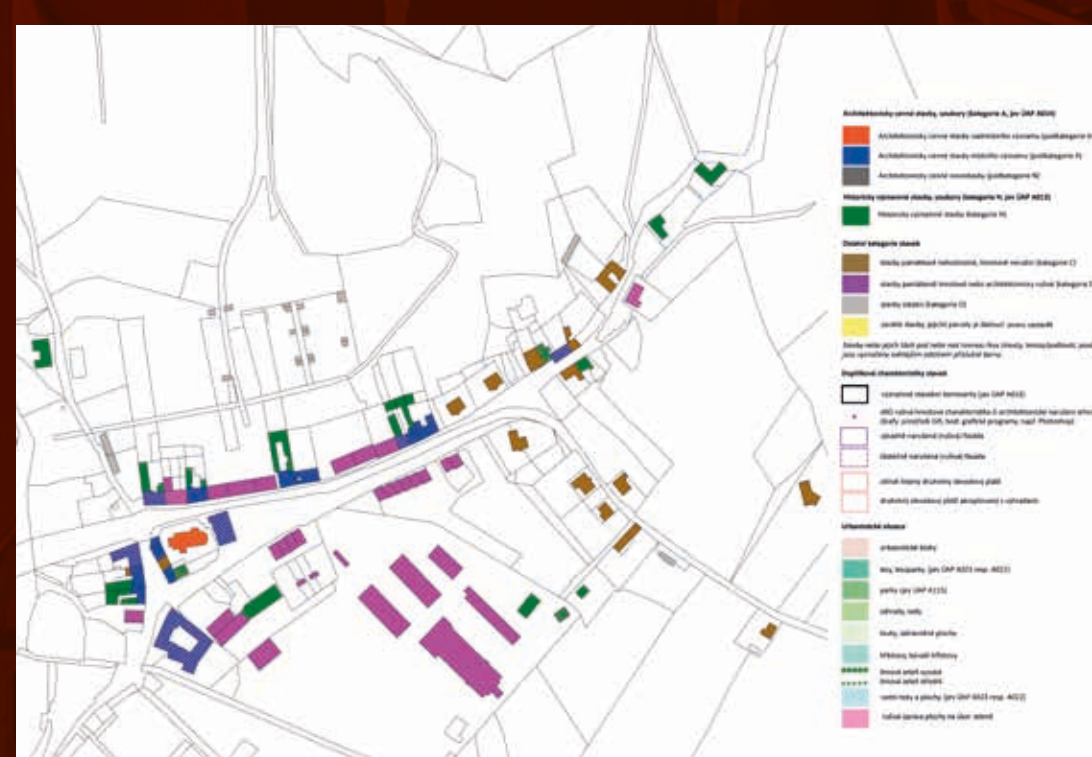
Velešín, indikační skica z roku 1827 /
Velešín, cadastral map from 1827

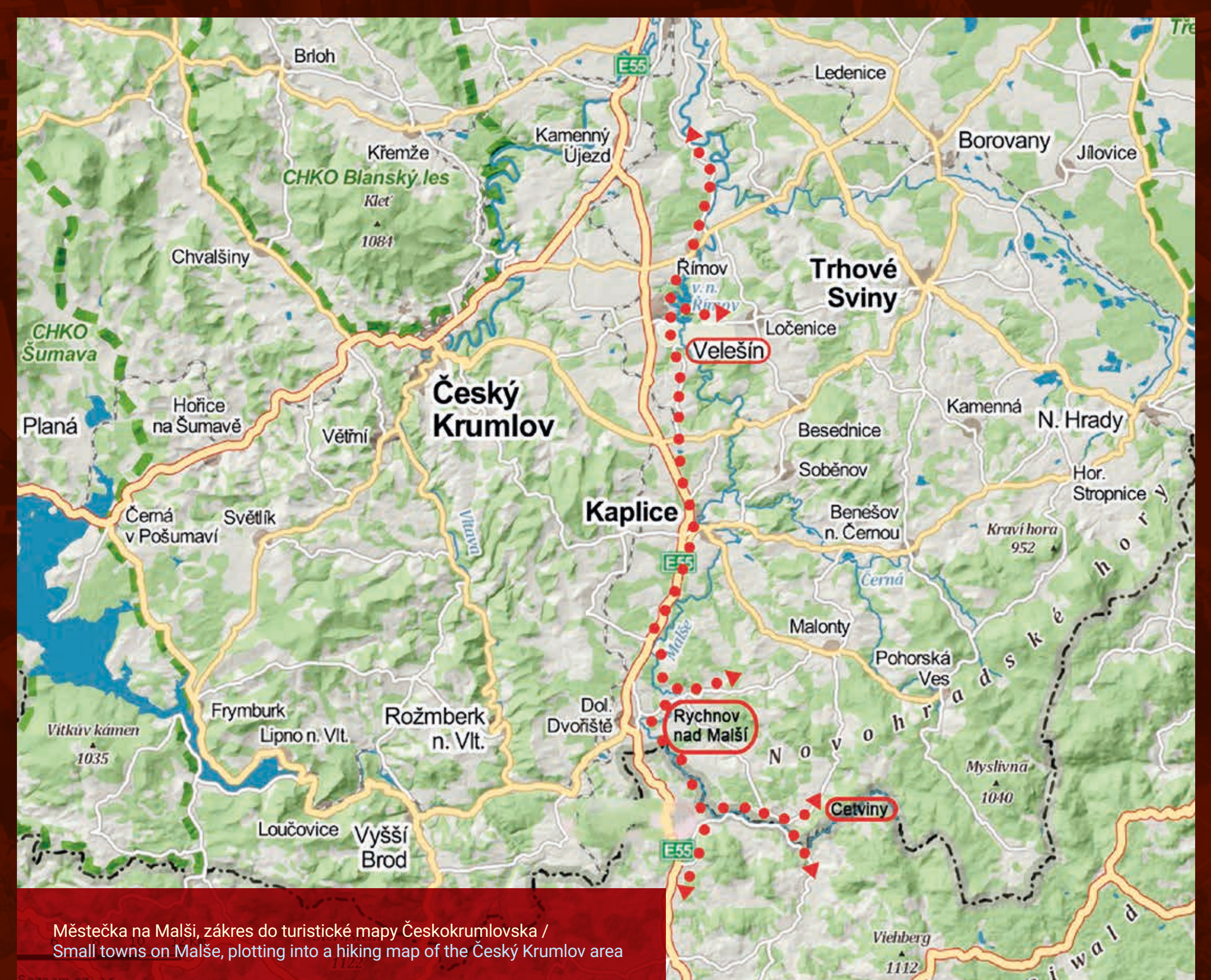
Velešín, mapa se zákresem památkového hodnocení /
Velešín, map with outline of heritage evaluation

Rychnov nad Malší, indikační skica z roku 1826 /
Rychnov nad Malší, cadastral map from 1826

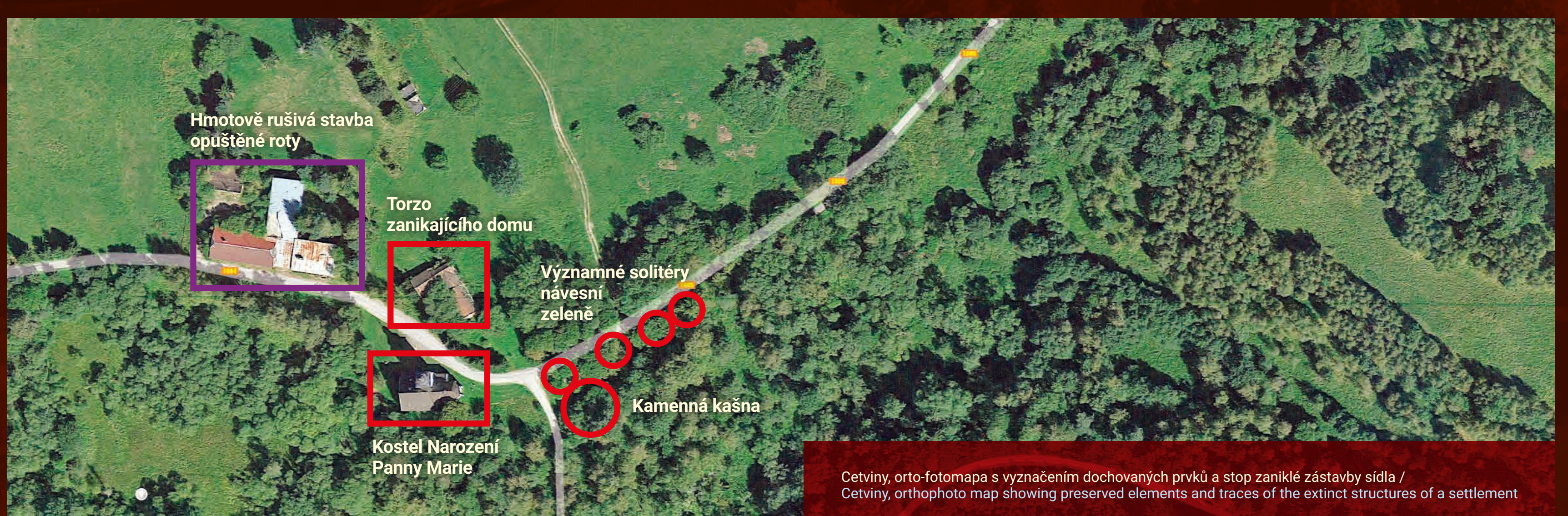
Rychnov nad Malší, mapa se zákresem památkového hodnocení /
Rychnov nad Malší, map with outline of heritage evaluation

Městečka na Malše, zákes do turistické mapy Českokrumlovská /
Small towns on Malše, plotting into a hiking map of the Český Krumlov area

Cetviny, indikační skica z roku 1826 /
Cetviny, cadastral map from 1826

Cetviny, orto-fotomapa s vyznačením dochovaných prvků a stop zaniklé zástavby sídla /
Cetviny, orthophoto map showing preserved elements and traces of the extinct structures of a settlement

Torzo kaple Panny Marie nad Cetvinami /
Torso of the Chapel of the Virgin Mary above Cetviny

Každé ze sledovaných sídel – Velešín, Rychnov a Cetviny – představuje jistý typický příklad několika různých druhů negativního vývoje podoby zástavby historického městečka bez plošné územní ochrany kulturně-historických hodnot. Tato problematika se obecně týká architektonicky a urbanisticky cenných lokalit, u nichž byly v polovině 20. století násilně přerušeny vlastnické a zejména národnostní poměry:

Živelná a někdy i řízená likvidace památkově hodnotných souborů či jednotlivostí v důsledku poválečného odsunu původních obyvatel v pohraničí (reprezentují Cetviny a Rychnov nad Malší).

Trvalá degradace přežívajících, ale zanedbaných a poškozených hodnotných sídel a objektů nevhodnými úpravami a modernizacemi, způsobených také absencí identifikace dosídlených obyvatel s lokalitou a nedostatkem finančních prostředků. Příkladem ve sledované skupině jsou kromě neexistujících Cetvin do jisté míry všechna sídla, nejvíc pak Rychnov.

Nevhodné úpravy a modernizace v lokalitách s vyššími stavebními aktivitami (Velešín).

Výsledek průzkumu několika méně známých malých historických městeček dokládá, že tato kategorie sídel má velký potenciál k ochraně kulturně-historických hodnot a že je zapotřebí zvažovat je v kontextu všech aktuálně dostupných nástrojů památkové ochrany, jakými jsou památková území, územně analytické podklady, které operují pojmem „urbanistické hodnoty“.

Each of these monitored settlements – Velešín, Rychnov, and Cetviny – presents a certain typical example of several different kinds of negative developments in the appearance of the historical architecture of towns that lacked overall protection of its cultural and historical values. This problem generally relates to valuable architectural and urbanistic locations which were violently interrupted in the mid-20th century by nationalistic and especially ethnic circumstances:

Spontaneously violent (and sometimes directed) liquidation of historically valuable aggregates or individual items due to the post-war expulsion of indigenous people in the border areas (Cetviny and Rychnov nad Malší)

Continuous degradation of surviving, but neglected and damaged, valuable settlements and buildings by inappropriate modifications and modernization, also caused by the lack of a sense of identification of the re-emigrated population with the location combined with a lack of funds. Examples within this monitored group, including the non-existent Cetviny, are all settlements to a certain degree, Rychnov most of all.

Inappropriate modifications and modernization in areas with higher construction activity (Velešín)

Architectural surveys of several lesser-known small historical towns shows that this category of settlements has great potential for the protection of their cultural and historical values, and that they deserve consideration within the context of all currently available tools of cultural heritage protection, such as for example heritage areas and planning analytical materials which operate under the concept of “urban values”.

Velešín, pohled z věže horního kostela, 1915 /
Velešín, the view from the tower of the upper church, 1915

Velešín, Kamarýtův dům těsně před demolicí /
Velešín, Kamarýt house just before demolition,

Velešín, demolice Kamarýtova domu na náměstí, 2001 /
Velešín, demolition of the Kamarýt house on the square, 2001

Rychnov nad Malší, kompaktní zástavba s kostelem sv. Ondřeje před druhou světovou válkou /
Rychnov nad Malší, closely built structures with the Church of St. Andrew before World War II

Rychnov nad Malší, současný stav /
Rychnov nad Malší, how it looks today

Olomouc / Olomouc

POTENCIÁL PÉČE O URBANISTICKÉ DĚDICTVÍ

Potřeba novým způsobem reflektovat metody výzkumu historických sídel a péče o ně v měnícím se prostředí domácím i mezinárodním dala v průběhu devadesátých let 20. století a na počátku nového tisíciletí vzniknout řadě významných počinů. K nejzásadnějším metodickým posunům patří nepochybně publikace *Principy památkového urbanismu* vydané Karlem Kučou a Věrou Kučovou v roce 2000 v edici Zpráv památkové péče.

Na tento nový metodický přístup k hodnocení staveb a urbanistických struktur navazuje výzkumný projekt, jehož součástí je i tato výstava.

K hlavním cílům výzkumného projektu patřilo nové zhodnocení potenciálu historických sídel, která si dosud uchovala vysokou míru urbanistických a architektonických hodnot, opravňujících k památkové ochraně. Tyto výstupy mohou posloužit jako podklad ke koncepčním opatřením i lokálním rozvojovým strategiím tak, aby se péče o kulturní dědictví stále více stávala stimulem žádoucího a trvale udržitelného rozvoje našich sídel.

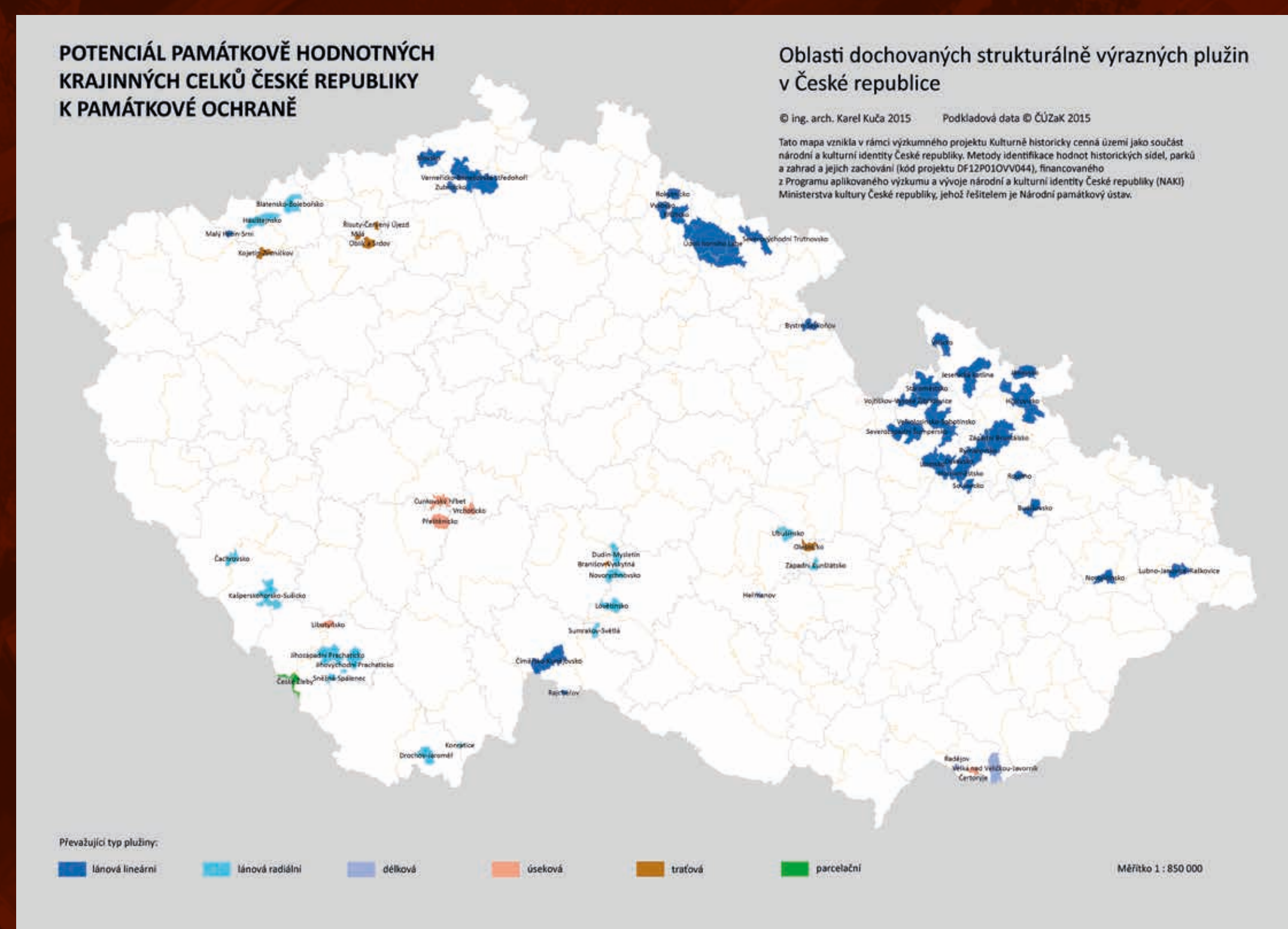
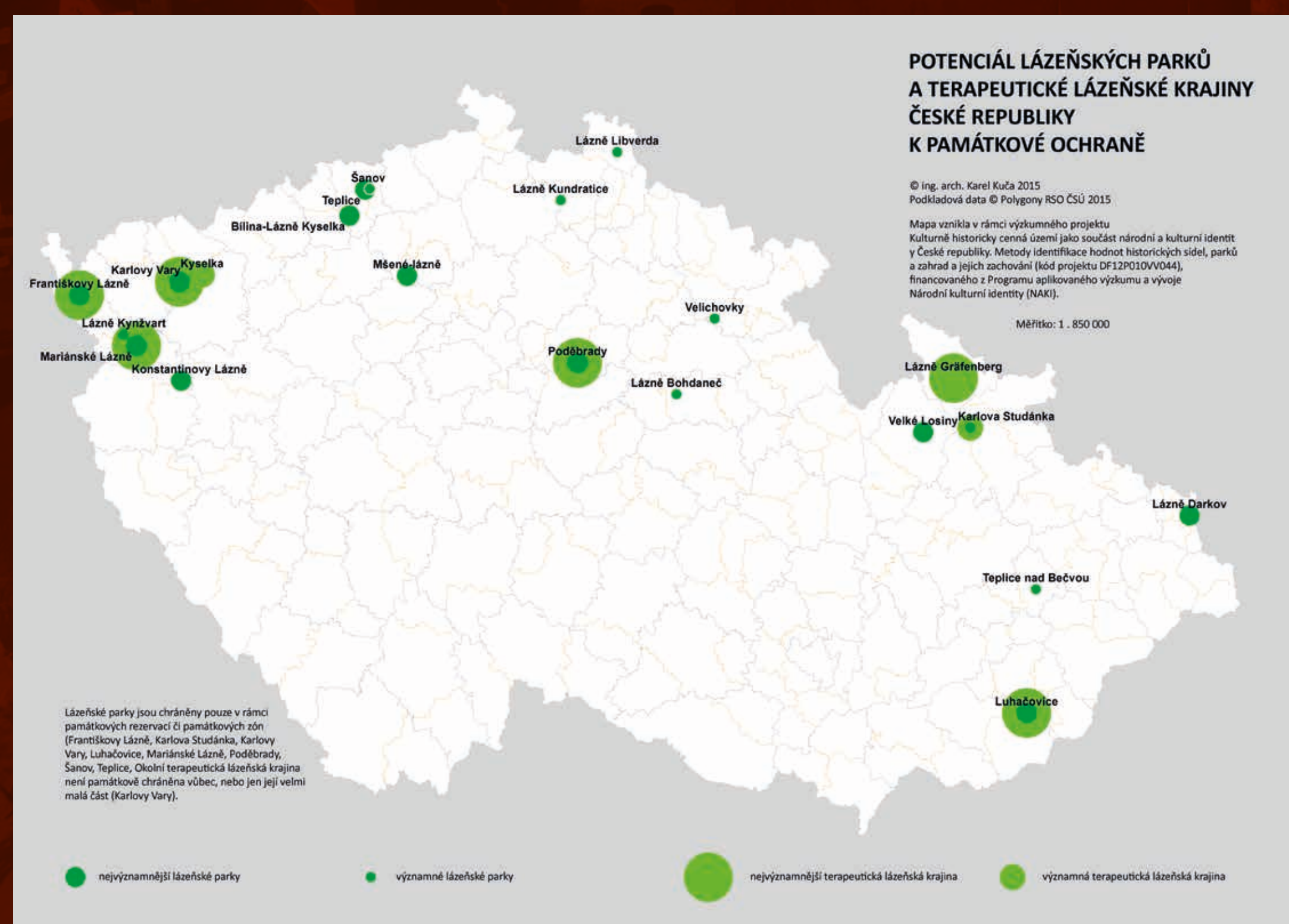
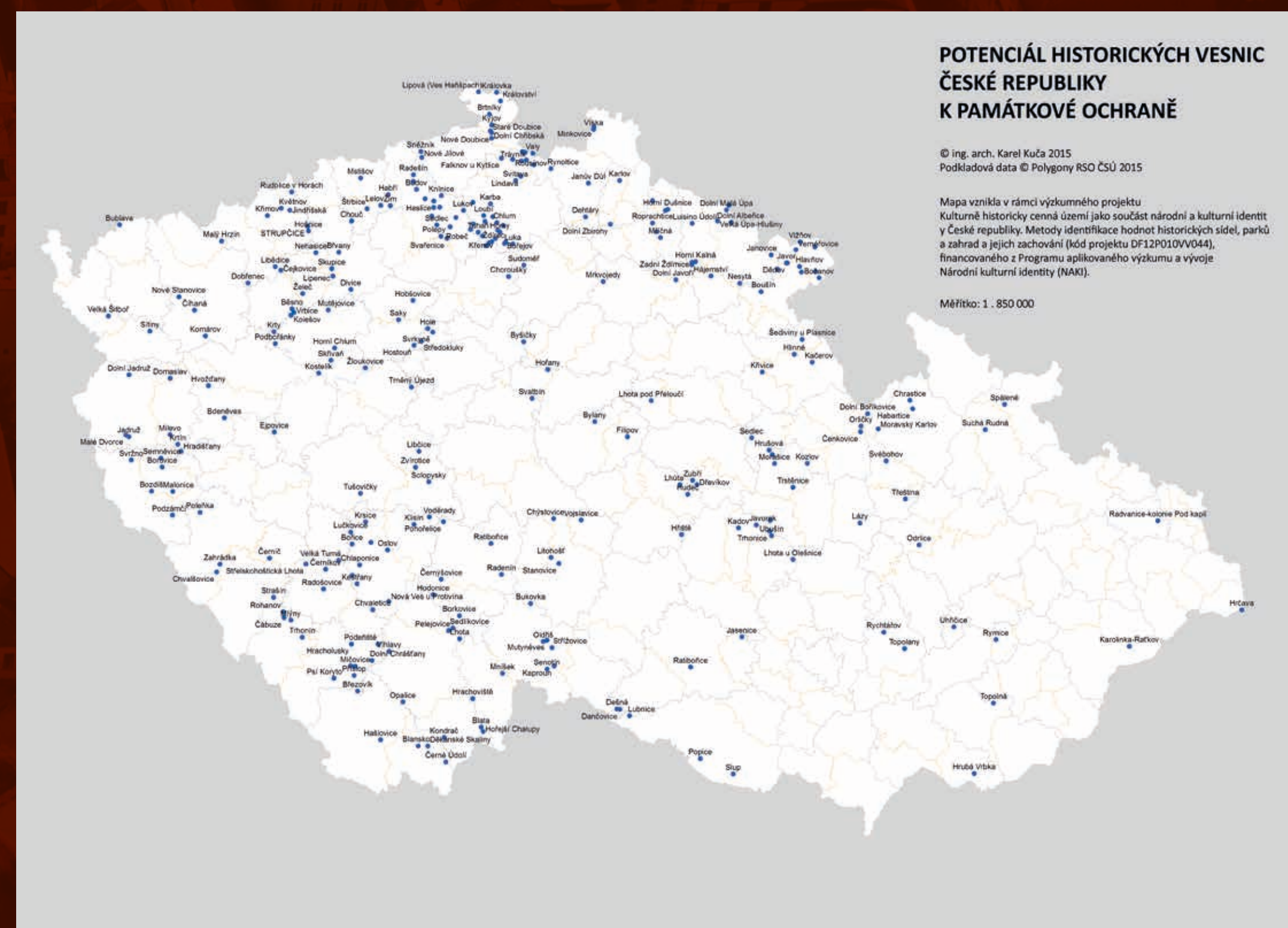
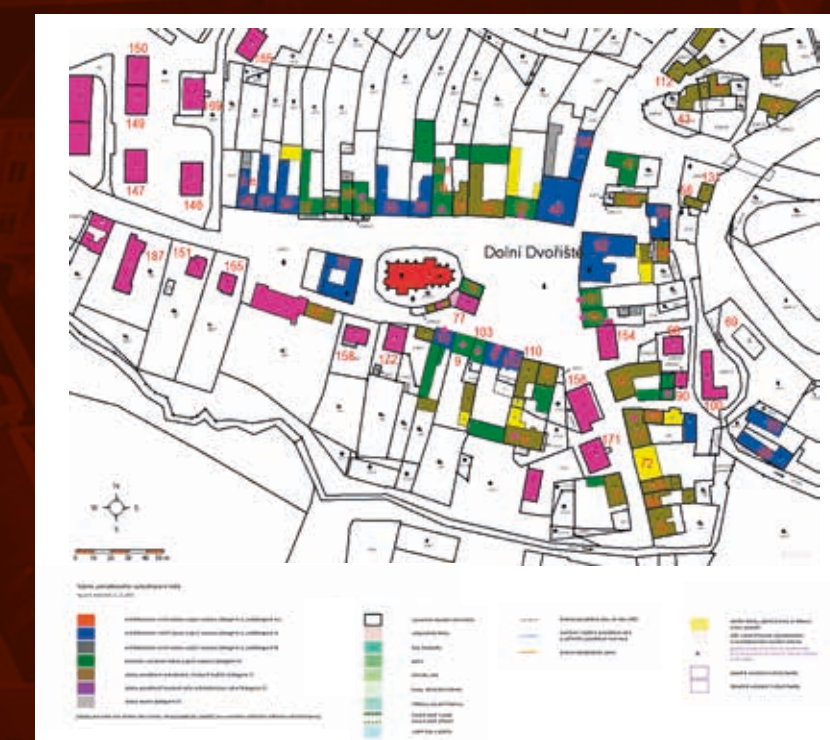

THE POTENTIAL OF URBAN HERITAGE CARE

The need to reflect on historical settlements and their care in a new way and in a changing domestic and international environment sparked a number of research activities both during the 1990's and at the beginning of the new millennium. One of the most fundamental methodical shifts is undoubtedly the publication "Principles of Heritage Urbanism" by Karel Kuča and Věra Kučová in 2000 in the edition of the Heritage Care Report.

The research project that this exhibition is a part of ties into this new methodical approach to the evaluation of buildings and urban structures.

One of the main objectives of this research project is a new assessment of the potential of historical settlements. Such settlements have so far retained their high level of urban and architectural values, which justifies their heritage protection. These results may serve as a basis for conceptual measures and local developmental strategies in such a way that the care for cultural heritage may become an increasingly greater stimulator for the desirable and permanently sustainable development of our settlements.

Josefov /
Josefov

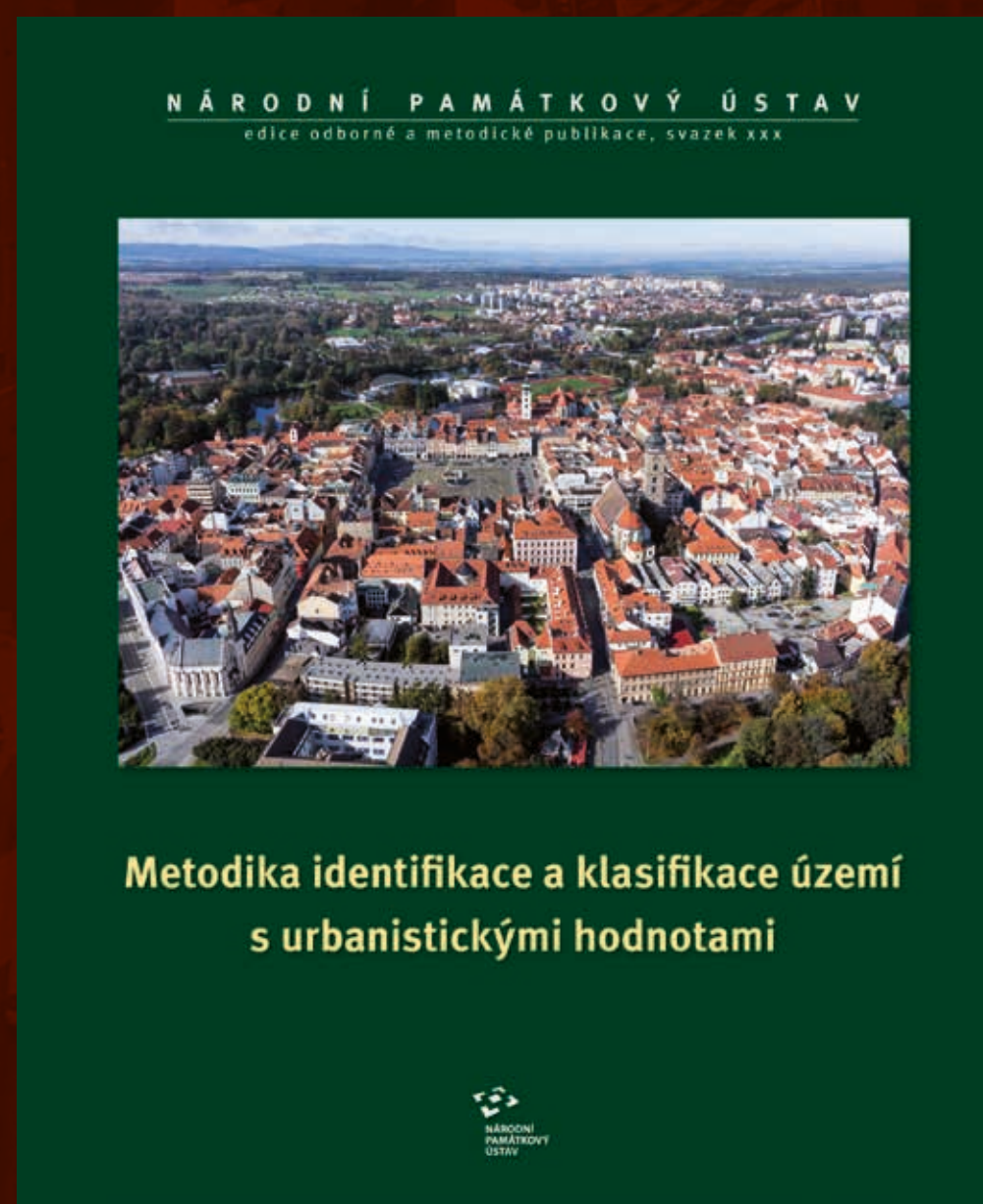
TRENDY A PERSPEKTIVY

V péči o historická sídla se stále výrazněji uplatňuje „celostní přístup“, tedy zjednodušeně řečeno zohlednění maxima možných faktorů, které ovlivňují zachování hodnot historického sídla a život v něm. Ochrana kulturních hodnot tak není samoučelnou snahou úzkého segmentu společnosti, nýbrž součástí kvality života v sídle. Česká republika může v tomto směru navazovat na metody spolupráce státu se samosprávami osvědčené při realizaci *Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón*. Při aplikaci péče o kulturní dědictví, které není chráněno památkovým zákonem, avšak má velký význam pro identitu a rozvoj nechráněných sídel, je nyní možné využít nový mezinárodní dokument *Doporučení UNESCO k historické urbánní krajině*. Také Česká republika usiluje o dodržení závazků plynoucích z *Evropské úmluvy o ochraně architektonického dědictví*. Významným krokem tímto směrem je schválení vládní *Politiky architektury a stavební kultury ČR* v lednu roku 2015.

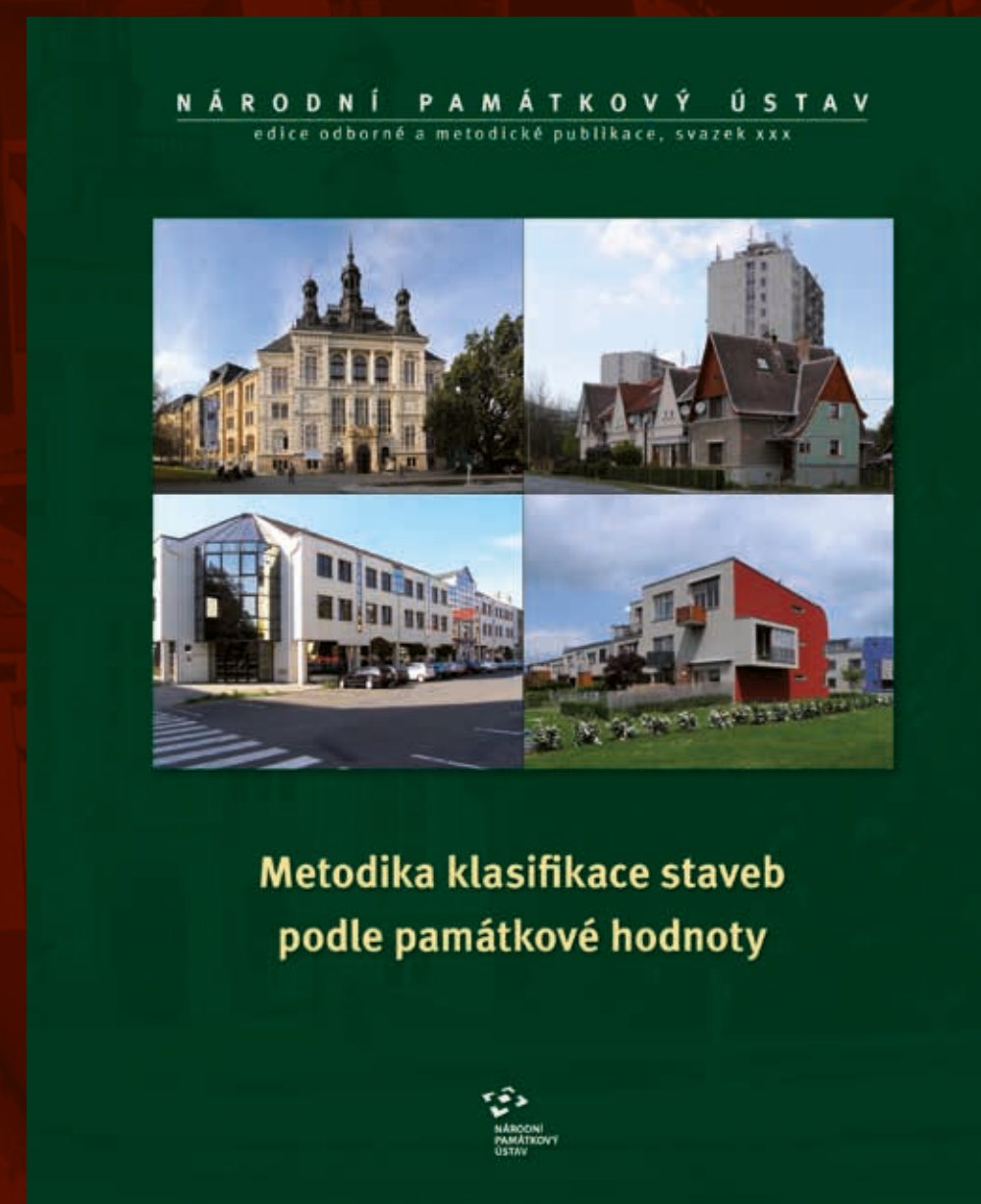
TRENDS AND PERSPECTIVES

In the care of historical settlements, a “holistic approach” is becoming increasingly applied as a consideration taken into account of the maximum number of possible factors that have an effect on the preservation of values of historical settlements and life within them. The protection of cultural values is thus not the self-serving effort of a narrow segment of society, but it is part of the quality of life in the settlement. The Czech Republic in this field may tie in to the methods of cooperation between the state and local administrations which have been tested during the realization of the *Programme of regeneration of urban heritage reservations and urban heritage zones*. In the application of cultural heritage care for an area not protected as a heritage zone but still with great significance for the identity and development of unprotected settlements, it is now possible to make use of the new international document *UNESCO recommendations for the historic urban landscape*. The Czech Republic is also striving to respect its obligations arising from the *European convention on the protection of architectural heritage*. An important step in this direction is the approval of the governmental *Policy of architecture and building culture in the Czech Republic* from January 2015.

The research project *Culturally and historically valuable areas as a part of the national and cultural identity of the Czech Republic* contributes to this effort by, among others, processing methodologies focused on the objectification of evaluating buildings and urban areas from the perspective of their heritage values.

Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami

Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty

Výzkumný úkol *Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity České republiky* přispívá k tomuto úsilí mimo jiné zpracováním metodik zaměřených na objektivizaci hodnocení staveb a urbanistických souborů z hlediska jejich památkových hodnot.

Písek /
Písek

Nový Bítov /
Nový Bítov (New Bítov)

„Naše úsilí v péči o památky je poděkováním minulosti, službou současnosti a darem budoucnosti.“

"Our efforts in heritage care are our thanks to the past, our service to the present, and our gift to the future"

Gottfried Kiesow